

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Katedra obchodního práva

ROZHODČÍ ŘÍZENÍ V MEZINÁRODNÍM OBCHODĚ
diplomová práce

odborný konzultant:

Doc. JUDr. Květoslav Růžička, CSc.

diplomant:

Zuzana Fantová
Olivová 1826
253 01 Hostivice

PROHLÁŠENÍ O PŮVODNOSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 7. listopadu 2005

Zuzana Fantová

OBSAH

I. Rozhodčí řízení

I.

1. 1. Úvod.....	3
I. 2. Pojem a význam.....	4
I. 3. Druhy rozhodčího řízení.....	6
1. 3. 1. Rozhodčí soudy stálé.....	6
1. 3. 2. Rozhodčí řízení ad hoc.....	7
1. 3. 3. Servisní organizace či tzv. rozhodčí centra.....	8
I. 4. Prameny právní úpravy.....	9
1. 4. 1. Česká právní úprava.....	10
1. 4. 2. Mezinárodní smlouvy.....	11
1. 4. 3. Vzorový zákon UNCITRAL.....	13
I. 5. Rozhodčí smlouva	14
1. 5. 1. Druhy rozhodčí smlouvy.....	15
1. 5. 2. Vztah rozhodčí smlouvy ke smlouvě hlavní.....	16
1. 5. 3. Forma rozhodčí smlouvy.....	16
1. 5. 4. Arbitrabilita.....	18
1. 5. 5. Způsobilost stran uzavřít rozhodčí smlouvu.....	21
1. 5. 6. Účinky rozhodčí smlouvy.....	21
1. 5. 7. Zánik rozhodčí smlouvy.....	23
1. 5. 8. Formulace rozhodčí smlouvy.....	24
I. 6. Rozhodce.....	25
1. 6. 1. Osoba rozhodce.....	25
1. 6. 2. Ustavení rozhodce.....	27
1. 6. 3. Vyloučení rozhodce.....	28
1. 6. 4. Rozhodčí senát.....	30
1. 6. 5. Ochrana rozhodce.....	30
1. 6. 6. Odměna rozhodce.....	32
I. 7. Průběh řízení.....	33
1. 7. 1. Zásady rozhodčího řízení.....	33

1. 7. 2. Zahájení rozhodčího řízení.....	34
1. 7. 3. Účinky zahájení rozhodčího řízení.....	35
1. 7. 4. Příprava projednání sporu.....	36
1. 7. 5. Projednání sporu.....	38
1. 7. 6. Skončení řízení.....	39
1. 7. 7. Rozhodčí řízení on-line.....	39
I. 8. Rozhodčí nález.....	41
I. 9. Náklady rozhodčího řízení.....	43
I.10 . Rozhodné právo.....	44
1. 10. 1. Procesní normy.....	44
1. 10. 2. Právo rozhodné pro meritum věci.....	45
1. 10. 3. Lex mercatoria.....	46
1. 10. 4. Ekvita a amiable compositeur.....	47
I. 11. Uznání a výkon cizích rozhodčích nálezů.....	47
1. 11. 1. Newyorská úmluva.....	48
1. 11. 2. Česká právní úprava.....	50
I. 12. Funkce obecných soudů ve vztahu k rozhodčímu řízení.....	50
1. 12. 1. Pomocné funkce soudů.....	50
1. 12. 2. Kontrolní funkce soudů.....	52
a) Zrušení rozhodčího nálezu.....	52
b) Zastavení nařízeného výkonu rozhodčího nálezu.....	55
I. 13. Významné rozhodčí instituce.....	55
1. 13. 1. Rozhodčí soud při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR.....	56
1. 13. 2. Mezinárodní rozhodčí soud při mezinárodní obchodní komoře v Paříži.....	56
1. 13. 3. Americká rozhodčí asociace.....	57
III. Závěr.....	58

I. Rozhodčí řízení

I. 1. Úvod

Mezinárodní obchod, všudypřítomný fenomén, zdroj obrovských zisků, oblast masivního progresu. Ačkoli se tak obecně soudí o jiné činnosti, byla to bezpochyby směna, kterou člověk jako první vynalezl v počátcích civilizace k lepšímu uspokojování svých potřeb. Užívání peněz, rozvoj v oblasti peněžnictví a dopravy, nastartovali rozmach této činnosti v celosvětovém měřítku. Nevídaně pozitivní vývoj v mezinárodních vztazích ve druhé polovině dvacátého století, pád totalitních režimů na východní straně železné opony, vznik jednotného trhu v evropských zemích a rozšiřování oblastí volného pohybu tento rozmach nadále prohloubily a nelze nevidět, že mezinárodní obchod hrál v těchto na první pohled v zásadě politických událostech nemalou úlohu.

Ačkoli je právo z principu věci vždy o malý krůček pozadu za vývojem v praxi, zpětně reformuluje a reguluje instituty živelně vznikající jinde, o obchodním právu můžeme s jistotou říci, že je oborem výjimečným svou dynamikou. Institut rozhodčího řízení, kterému se bude tato práce věnovat, je toho příkladem. Potřeba dobrého fungování obchodních vztahů a pružného řešení nevyhnutelně vznikajících konfliktů tak otvírá prostor, v němž se setkává obchodní právo s procesualistikou a problematikou mezinárodních vztahů.

V České republice je díky některým recentním událostem slovo „arbitráž“ pojmem dobře známým široké veřejnosti. Kauzy posledních let, probíhající mezi Českou republikou a nejrůznějšími podnikateli, však poskytly o rozhodčím řízení veřejnosti představu jen mlhavou, spíše zavádějící a komentáře některých odborníků k průběhu jednotlivých arbitráží, kteří neskrývali své až nauzeální dojmy, rozhodně nepřispěly k dobrému zvuku tohoto institutu. To se ale již dotýká otázky politického prostředí, které se tato práce nevěnuje.

Institut rozhodčího řízení v dnešní globální ekonomice vykazuje vysokou míru internacionality. Tímto pojmem lze shrnout jednak to, že významným pramenem práva v této oblasti jsou vícestranné mezinárodní smlouvy, dále proces sblížování národních úprav a v neposlední řadě také fakt, že rozhodčí řízení je pravidelným způsobem řešení obchodních sporů s mezinárodním prvkem.

I. 2. Pojem a význam

Rozhodčím řízením v mezinárodním obchodním styku rozumíme takové řízení, v němž stranami pověřená třetí osoba nevykonávající moc veřejnou, rozhoduje závazně majetkové spory fyzických či právnických osob, vzniklých z mezinárodně-obchodních transakcí¹.

Z této definice můžeme dovodit základní znaky rozhodčího řízení. Je to jednak charakter osoby rozhodce, která není nadána mocí veřejnou, nemá tedy postavení soudce ve smyslu zákona o soudech a soudcích, přestože v daném sporu závazně rozhoduje. Tato osoba rozhoduje spor z vůle stran, její pravomoc je založena smlouvou. Rozhodčí smlouva je základním pilířem institutu. Dalším významným limitem je předmět sporu, který bude rozhodcům předložen. Předmět sporu musí být v plné dispozici stran. Ve sporech s mezinárodním prvkem vyvstává otázka rozhodného práva, vztahující se jak k samotné možnosti konání rozhodčího řízení, jeho podmínkám a průběhu, a také k závaznosti a vykonatelnosti rozhodnutí, kterým rozhodčí řízení končí.

Rozhodčí řízení má tedy soukromoprávní charakter, není vedeno mocí veřejnou, ale z účinků, které přiznává stát rozhodčímu nálezu, který je za určitých podmínek, stejně jako soudní rozhodnutí, exekučním titulem, plyne jeho hlavní veřejnoprávní rys.

Rozhodčí řízení lze do určité míry považovat za alternativu řízení soudního. Stát vykonává vůči rozhodčím soudům svou kontrolní pravomoc a přebírá skrze soudy některé funkce, jež sami rozhodci nemohou provést, zejména výkon rozhodčího nálezu.

V mezinárodním obchodním styku se stalo rozhodčí řízení velmi frekventovaným způsobem řešení sporů. Obecně je považováno za **pružnější, rychlejší a méně nákladné** než řízení soudní. V konkrétním případě je však vždy třeba zvažovat jednotlivá pro a proti a nelze se domnívat, že se strany nemohou i zde setkat s mnoha problémy.

V první řadě je nutné zkoumat, zda v daném případě je vůbec možné k rozhodčímu řízení přistoupit, zda právní řád státu, v němž má být řízení konáno dává stranám možnost řešit své spory touto cestou. Ačkoli ve většině států, zapojených do mezinárodního obchodu, je to běžnou praxí, nelze to považovat za automatické, a navíc je dále třeba blíže zkoumat podmínky takového postupu.

Aby mělo smysl rozhodčí řízení realizovat, musíme se zabývat otázkou, zda bude možné rozhodčí nález vykonat. V této otázce existuje Newyorská úmluva o uznání a výkonu cizích

¹ Rozehnalová, N., Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku, ASPI 2002, s. 32.

rozhodčích nálezů (podrobněji dále), kterou lze díky jejímuž širokému okruhu signatářských států považovat prakticky za univerzální, nicméně je vhodné konzultovat i národní právo tohoto státu, které stanoví podmínky uznávacího řízení. V případě některých států není beze smyslu ani vzít v úvahu aktuální rozhodovací praxi soudů.

Jak již bylo uvedeno, možnost vést ve sporu rozhodčí řízení je omezena též z pohledu předmětu sporu. Rozsah otázek připuštěných k řešení před rozhodci stanoví národní právní řády. V tomto smyslu hovoříme o arbitrabilitě sporu. Její meze nalzáme v právu, jímž se řídí rozhodčí smlouva, ale je třeba vzít v úvahu i právo místa konání řízení jakož i místa nuceného výkonu rozhodčího nálezu.

K výhodám i nevýhodám rozhodčího řízení patří, že je více podřízeno vůli stran. Můžeme dovodit, že bude tudíž pružnější a rychlejší, budou-li se stany ochotny vypořádat se vzniklým sporem způsobem, který nenaruší další trvání obchodních vztahů. Na druhou stranu je toto řízení více otevřeno případným průtahům a obstrukcím nespolupracující strany. Nedostatek donucovací pravomoci rozhodců tak zde může přinášet problémy. Například v případě předběžných opatření je třeba (ve velké části národních úprav) obrátit se na obecný soud, a celé řízení se tak prodlužuje a zdražuje. Pro vyhnutí se takové situaci je vhodné věnovat v rozhodčí smlouvě dostatečnou pozornost právě povinnostem stran přispět k efektivnímu vyřešení sporu a stanovit případné sankce za jejich porušení.

Rozhoduje-li spor státní soud, řídí se procesním právem svého státu. Ve sporech s mezinárodním prvkem to znamená nevýhodu pro tu stranu, pro kterou je dané procesní právo cizí a značně to ztěžuje její zastupování ve sporu, nebo je alespoň činí nákladnějším. V rozhodčím řízení náleží dohoda o postupu v řízení stranám. Zvolí-li strany řízení před stálým rozhodčím soudem, jsou procesní pravidla stanovena jeho rozhodčím řádem, a navíc lze konstatovat výrazné přibližování se řádů jednotlivých rozhodčích soudů. Na užití Řádu některé ze stálých rozhodčích institucí mohou také strany odkázat i v případě, že se rozhodnou pro řízení ad hoc. Stejně lze použít i Arbitrážní pravidla UNCITRAL (viz dále).

Často zmiňovanou výhodou rozhodčího řízení bývá jeho nižší nákladnost. To však nelze brát absolutně. Zejména rozhodčí řízení vedené u některých renomovaných stálých rozhodčích soudů může být pro strany velmi nákladné. Hodnotu řízení však nelze počítat v jen v nominálních částkách, ale pro strany často představuje úsporu právě rychlost řízení. Zjednodušeně je možné říci, že zejména u velkých projektů je nejistota ohledně dalšího plnění smlouvy pro strany nepoměrně nákladnější. V tomto ohledu má pak zásadní význam to, že rozhodčí řízení je pravidelně jednoinstanční, což představuje velkou časovou a tím finanční úsporu.

Pro strany je též často příjemnější fakt, že jednání rozhodčího senátu je neveřejné, neboť mají zájem spor utajit, k čemuž mohou přispět též volbou místa jednání. Dalším pozitivem plynoucím z možnosti stran rozhodovat o složení rozhodčího senátu, je zajištění kontinuity rozhodování v případě série sporů. Zatímco soudci případně k rozhodování spor podle rozvrhu práce u daného soudu, v rozhodčím řízení mohou strany pověřit souvisejícím sporem rozhodce, který je již obeznámen s meritem věci a celou záležitost tak urychlit.

Závěrem tohoto shrnutí připomeňme, že rozhodčí řízení je často užívaným způsobem řešení sporů i v těch případech, kdy na jedné straně stojí stát proti soukromé osobě na straně druhé. Takový vztah označujeme jako diagonální². Jedná se zejména o spory z dohod o ochraně investic, kdy se smluvní strany zavazují k určitému postupu vůči investorům druhé smluvní strany a stanoví způsob řešení případného sporu, nejčastěji smírcí cestou či následně rozhodčím řízením.

I. 3. Druhy rozhodčího řízení

Mezinárodní rozhodčí řízení je obsáhlým institutem a ve své konkrétní podobě může mít mnoho variant. Nejvýraznější rozdíly však můžeme zaznamenat mezi dvěma typy rozhodčího řízení – a to mezi rozhodčím řízením konaným před stálým, institucionalizovaným rozhodčím soudem a mezi řízením konaným ad hoc, které takovou stálou podobu nemá.

1. 3. 1. Rozhodčí soudy stálé

Vývojově jsou institucionalizované rozhodčí soudy mladší než řízení ad hoc, nicméně v poslední době jejich význam značně vzrostl a můžeme říci, že v mezinárodním obchodě je řízení před nimi spíše pravidlem. Stranám se dostává větší jistoty ohledně existence a fungování soudu, procesních pravidlech a do jisté míry i rozhodovací praxi. Zanedbatelná není ani výhoda stálého administrativního aparátu, který značně ulehčuje provádění nutných úkonů. Stálé rozhodčí soudy jsou vhodné především v běžných sporech, kde strany nedisponují týmy právníků, pro jejichž souboje se naopak hodí řízení ad hoc.

Vedle toho, že má stálý rozhodčí soud své stálé sídlo, statutární orgány, pevně stanovený sazebník poplatků a administrativní zázemí, má především svůj řád jako podzákonnou normu, která nepodléhá schválení třetí osoby. Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu

² Šturma, P., Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporů, Linde 2001.

rozhodčích nálezů (dále jen „ZRŘ“) ve svém § 13 odst. 2 stanoví, že stálé rozhodčí soudy mohou vydávat své statuty a řády, jimiž mohou pod podmínkou uveřejnění v Obchodním věstníku upravit v mezích zákona veškeré otázky související s činností soudu. Následně platí, že strany si s výběrem stálého soudu vybírají i jeho řád, výslovné ujednání o tom není nutné.

Rozhodčí soudy vedou často seznamy rozhodců, z nichž strany provedou výběr a ustanoví tak pro konkrétní případ konkrétního rozhodce či senát. Požadavky na osobu rozhodce a způsob výběru stanoví v hrubých obrysech § 4 až 12 ZRŘ, blíže pak řády jednotlivých rozhodčích soudů.

Zákon ukládá stálým rozhodčím soudům také další povinnosti, například uchovávání rozhodčích nálezů po dobu 20 let od jejich právní moci.

Pro strany nejsou nezajímavé ani ostatní služby soudů, zejména poradní a konzultační, kterých mohou využít již ve fázi uzavírání rozhodčí smlouvy či při formulaci rozhodčí doložky.

1. 3. 2. Rozhodčí řízení ad hoc

Jedná se o takový případ, kdy rozhodce či rozhodčí senát je vybrán a jmenován pro konkrétní spor mezi stranami a po vynesení rozhodčího nálezu jeho existence končí. Tato varianta klade vysoké nároky na strany, co se týče formulace procesních dohod a organizace řízení. Lze ji tudíž doporučit jen v situaci, kde mají obě strany s takovým řízením dostatečné zkušenosti.

V první řadě je třeba věnovat zvýšenou pozornost způsobu **výběru rozhodců**. Výběr může být proveden buď stranami, jimi určenou třetí osobou či kombinovaně. Pokud strany nedospějí k takové dohodě, je třeba užít ustanovení § 7 ZRŘ, podle něhož jmenuje každá ze stran jednoho rozhodce a tito rozhodci zvolí předsedajícího rozhodce. Z logiky věci i zákona vyplývá, že počet rozhodců v senátu musí být vždy lichý. Strany by měly dále pamatovat na to, aby případná třetí osoba, jíž připadá úkol jmenovat rozhodce, byla pro tento úkon způsobilá, a byla dohodou stran vázána. To pochopitelně platí i o osobách rozhodců samých.

Kromě mnoha dalších úskalí, která řízení ad hoc pro strany skrývá, je to zejména **dohoda o procesních pravidlech**, jimiž se bude řízení řídit. I v případě, kdy rozhodčí smlouvu sjednávají zkušené strany, je na místě doporučit volbu řádu některého stálého rozhodčího soudu, řád některé z hospodářských komor, případně v mezinárodních sporech pravidla UNCITRAL. Při nedostatku jakékoli dohody stran o postupu řízení v rozhodčí smlouvě stanoví ZRŘ ve § 19 odst. 2, že „rozhodci postupují v řízení způsobem, který považují za

vhodný. Vedou řízení tak, aby bez zbytečných formalit a při poskytnutí stejné příležitosti k uplatnění práv všem stranám byl zjištěn skutkový stav věci potřebný pro rozhodnutí sporu“. Z citace zákona je patrné, jak významná je dostatečně přesná dohoda stran v rozhodčí smlouvě či samostatné procesní smlouvě.

Řízení ad hoc znamená pro strany také praktické starosti ohledně otázek průběhu řízení – místo zasedání senátu, vyhotovování a zasílání dokumentů a podobných administrativních záležitostí.

1. 3. 3. Servisní organizace a tzv. rozhodčí centra

Dodejme, že v České republice působí v oblasti rozhodčího řízení také určitá uskupení, která se nazývají servisními organizacemi pro rozhodčí řízení nebo tzv. rozhodčí centra. Vezměme si jako příklad třeba Sdružení rozhodců s.r.o. (dále jen „Sdružení“), které se prezentuje jako „servisní organizace pro rozhodce s ním spolupracující“. Tato právnická osoba mající své sídlo v Brně je formálně velmi zajímavým útvarem, neboť se jako společnost s ručením omezeným nazývá sdružením, jeho statutárním orgánem (jednatelem) je předseda sdružení, který vydává Rozhodčí řád. Tímto jsou vázáni všichni rozhodci, kteří se Sdružením uzavírají Smlouvu o spolupráci. Předseda sdružení vede seznam těchto rozhodců, který je pak k dispozici pro výběr stranám. Sdružení vydává též závazný Poplatkový řád. Rozhodčí řízení se pak koná v sídle Sdružení, kde je rozhodci i stranám k dispozici určité administrativní zázemí.

Na první pohled je zřejmé, že tato obchodní společnost neposkytuje pouze určité servisní služby, které jsou díky jejímu zaměření tzv. „šity na míru“ právě rozhodcům a rozhodčímu řízení. Tak by tomu bylo jistě v případě, že by společnost disponovala prostory, kancelářskými potřebami, kancelářskou technikou a podobně, kterou by si jednotliví rozhodci pro řízení ad hoc od společnosti najímali. To, že jsou rozhodci vázáni smlouvou o spolupráci (která jistě obsahuje i ustanovení o tom, že rozhodce neužije služeb jiné podobné „servisní organizace“), zcela odporuje povaze obchodní společnosti.

To, že Sdružení rozhodců, s.r.o. působí fakticky jako rozhodčí soud, nalzáme také v jeho Rozhodčím řádu, který vydal jeho předseda, a kde se mimo jiné uvádí, že předseda Sdružení se podílí na jmenování rozhodců, nebo že rozhodčí nález musí být opatřen razítkem Sdružení.

Sdružení rozhodců, s.r.o. obchází zákon o rozhodčím řízení (§ 13 odst. 1), a je tedy otázkou, zda rozhodčí nálezy vydané rozhodci se Sdružením spolupracujícími jsou platné či nikoli.

Je možné představit si situaci, kdy takový nález bude platný, a bude pochopitelně nálezem vydaným v řízení ad hoc. Bude tomu tak v případě, že rozhodčí smlouva svěřuje řešení sporu do rukou některému z rozhodců spolupracujících se Sdružením (neodkazuje na řízení „před Sdružením rozhodců“ apod.). Tento rozhodce má samozřejmě možnost po vzniku sporu nabídnout stranám služby, které nabízí Sdružení, tj. prostory, technické zázemí, ale i užití procesních pravidel Sdružením připravených. Strany však nejsou vázány k užití těchto služeb tím, že zvolily rozhodce spolupracujícího se Sdružením. Pokud Sdružení (resp. jeho předseda) nezasahuje do průběhu řízení (např. žaloba je zaslána rozhodci, nikoli do sídla Sdružení jak uvádí jeho Rozhodčí řád³) a rozhodčí nález je vydán jménem rozhodce či rozhodčího senátu a nikoli Sdružení, je takový nález možné považovat za platný. Zda je či ne opatřen razítkem Sdružení nemá na jeho platnost vliv, tato povinnost plyne jen ze závazkového vztahu mezi rozhodcem a Sdružením.

Pochyby o platnosti nálezu by mohly vzniknout tam, kde se Sdružení (resp. jeho předseda) účastnilo jmenování rozhodců. Pokud tak nebylo ujednáno v rozhodčí smlouvě mezi stranami (předseda Sdružení by tak byl ke jmenování rozhodce oprávněn pouze rozhodčí smlouvou, jako případně kterákoli jiná fyzická osoba a rozhodně by nebyl ke jmenování rozhodce povinen), a nález vydal rozhodce jmenovaný Sdružením na základě Rozhodčího řádu Sdružení, jednalo by se bezpochyby o důvod ke zrušení rozhodčího nálezu dle § 31 písm. c) ZRŘ.

Domnívám se, že pro posouzení platnosti rozhodčího nálezu bude v konkrétním případě posoudit přesné znění rozhodčí smlouvy či doložky (např. znění „spor bude řešen Sdružením rozhodců, s.r.o.“ nelze považovat za platnou rozhodčí smlouvu, ale při nejlepší vůli maximálně za určení místa konání řízení v případě, že byla ve věci uzavřena platná rozhodčí smlouva) a to, zda průběh řízení proběhl v souladu s ustanoveními zákona vztahujícími se k řízení ad hoc.

I. 4. Prameny právní úpravy

S růstem objemu a významu mezinárodního obchodu ve dvacátém století narůstala i potřeba detailnější a zejména jednotnější úpravy norem mezinárodního hospodářského styku na úrovni národních úprav, ale zároveň vytváření společného rámce na úrovni mezinárodní.

³ Rozhodčí řád Sdružení rozhodců, s.r.o., vydaný 18.11.2002 předsedou Sdružení

Výsledkem je modernizace národních zákonů i uzavření mnoha významných dvou či vícestranných mezinárodních smluv.

1. 4. 1. Česká právní úprava

V České republice je rozhodčí řízení upraveno v samostatném zákoně č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů (ZRR). Tento zákon nahradil v listopadu 1994 dosavadní zákon č. 98/1963 Sb., o rozhodčím řízení v mezinárodním obchodním styku a o výkonu rozhodčích nálezů, který umožňoval řešit před rozhodci některé spory vzniklé z provádění mezinárodního obchodu. Nový zákon tak rozšířil tuto možnost i na spory vnitrostátní. Upravuje jak otázky řízení ad hoc, tak u stálých rozhodčích soudů. Věnuje se celému procesu od zahájení sporu, založení pravomoci rozhodců, průběhu rozhodčího řízení, vztahu ke státnímu soudnictví, rozhodčímu nálezu a jeho výkonu, a obsahuje i ustanovení o poměru k cizině.

Ve vztahu k mezinárodnímu obchodu je určující část pátá ZRR (§ 36 až 40), ustanovení o poměru k cizině. Těchto ustanovení se však použije, jen pokud nestanoví něco jiného mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána a která byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv (§ 47 ZRR).

Pro tuto kapitolu jen stručně vyjmenujme, že Česká republika je vázána Evropskou úmluvou o mezinárodní obchodní arbitráži, sjednanou pod záštitou Hospodářské komise OSN pro Evropu v roce 1961 (č. 176/1964 Sb.). Dále taktéž Newyorskou úmluvou o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z roku 1958 (č. 74/1959 Sb.), Ženevskou úmluvou o vykonatelnosti cizích rozhodčích výroků z roku 1927 (č. 192/1931) a Ženevským protokolem o doložkách o rozsudím z roku 1923 (č. 191/1931 Sb.).

ZRR obsahuje sedm částí. **První část** je věnována rozhodčí smlouvě. Zákon stanoví, o jakých sporech lze rozhodčí smlouvu uzavřít (arbitrabilita sporu) a jakou může mít podobu. Dále stanoví její závaznou formu.

Druhá část pojednává o rozhodcích. Stanoví, kdo je způsobilý stát se rozhodcem a jakým způsobem je rozhodce jmenován. Věnuje se určení, jmenování a vyloučení rozhodců při rozhodování sporu, povinnostem a právům rozhodců. Dále pojednává o stálých rozhodčích soudech a jejich organizaci.

Třetí část upravuje vedení rozhodčího řízení. Zakládá oprávnění rozhodců rozhodnout o své pravomoci, stanoví základní procesní pravidla pro případ, že nebyla dohodnuta stranami. Dále ukládá státním soudům povinnost vyhovět dožádání rozhodců o provedení některých

procesních úkonů. Tato část se dále věnuje rozhodnutím, jejichž vydáním rozhodčí řízení končí a způsobu jejich usnesení.

Čtvrtá část se zabývá zrušením rozhodčího nálezu soudem a zastavením nařízeného výkonu rozhodnutí. Stanoví důvody a podmínky takového rozhodnutí a následující postup ve věci.

Pátá část obsahuje, jak již bylo řečeno, ustanovení o poměru k cizině. Stanoví podmínky rozhodování o přípustnosti rozhodčí smlouvy, způsob určení rozhodného práva ve věci a podmínky uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů.

Šestá část je věnována věcné a místní příslušnosti soudů k řízení o neplatnosti rozhodčí smlouvy a k úkonům na základě dožádání rozhodců.

V **sedmé části** jsou obsaženy změny a doplnění občanského soudního řádu na základě tohoto zákona.

Osmá část obsahuje přechodná a závěrečná ustanovení. ZRŘ se použije na případy, kdy byla rozhodčí smlouva uzavřena po nabytí jeho účinnosti (zákaz retroaktivity). Zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 1995.

1. 4. 2. Mezinárodní smlouvy

Nejstaršími mezinárodními smlouvami z oblasti arbitráže jsou již výše zmíněný **Ženevský protokol o doložkách o rozsudím** z roku 1923 a **Ženevská úmluva o vykonatelnosti cizích rozhodčích výroků** z roku 1927. Pro Českou republiku zůstávají tyto úmluvy v platnosti jen vůči státům, které nejsou stranami Newyorské úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů.

Ženevský protokol měl poměrně omezený dosah. Potvrzoval platnost rozhodčí doložky a vázal smluvní státy k výkonu rozhodčích nálezů vydaných na svém území.

Systém a podmínky uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů doplnila až Ženevská úmluva v roce 1927.

V současné době je hlavním pramenem v oblasti mezinárodního uznání a výkonu rozhodčích nálezů **Newyorská úmluva** z roku 1958 (vyhláška č. 74/1959 Sb.). Tato úmluva obsahuje úpravu formy rozhodčí smlouvy, povinnost státu uznat písemnou rozhodčí smlouvu a povinnost soudů smluvních států na žádost zastavit řízení tam, kde existuje písemná rozhodčí smlouva. Smlouva dále stanoví náležitosti žádosti o uznání a výkon rozhodčího nálezu a zejména taxativní výčet důvodů, z nichž je možné uznání a výkon odepřít. Česká republika aplikuje na základě přijaté výhrady Newyorskou úmluvu jen vůči rozhodčím

nálezům vydaným v jiném smluvním státě, vůči nesmluvním státům jen na základě vzájemnosti.

Dalším zdrojem úpravy je **Evropská úmluva o mezinárodní obchodní arbitráži** vypracovaná v rámci Evropské hospodářské komise OSN v roce 1961 (č. 176/1964 Sb.). Tato úmluva se vztahuje na rozhodčí smlouvy uzavřené za účelem urovnání sporů z provádění mezinárodního obchodu mezi fyzickými či právnickými osobami, které při uzavírání smlouvy měly svůj obvyklý pobyt nebo své sídlo v různých smluvních státech a na rozhodčí řízení a nálezy vydané na základě takových smluv. Soustřeďuje se zejména na průběh řízení a to jak před stálými rozhodčími soudy tak na řízení ad hoc. Upravuje též vztahy rozhodčích soudů k soudům státním. Tato úmluva byla uzavřena ve své době jako kompromis mezi Východem a Západem pro usnadnění řešení sporů mezi obchodníky z těchto dvou bloků. V 90. letech její význam klesl, ale v současnosti se zdá, že jej opět nabývá⁴.

Problematiku rozhodčího řízení nalézáme dále také v **mezinárodních smlouvách dvoustranných**. Nejčastěji jsou to smlouvy o právní pomoci a smlouvy o ochraně investic.

Smlouvy o právní pomoci obsahují závazek stran uznávat vzájemně svá soudní rozhodnutí, který je někdy rozšířen i na rozhodčí nálezy. Smluvní strany mohou v dohodě odkázat na aplikaci Newyorské úmluvy, a to i v případě, že ji samy neratifikovaly. Česká republika ve dvoustranných smlouvách o právní pomoci tuto klauzuli nevyužívá a jí uzavřené smlouvy se omezují na závazek uznávání rozhodčích nálezů a výčet důvodů, na jejichž základě je možné uznání odepřít.

Dohody o podpoře a ochraně investic vážou smluvní strany zdržet se takového jednání, které by mohlo ohrozit investice osob, jež jsou příslušníky druhého smluvního státu, případně k určitému aktivnímu jednání ve prospěch investice či investora. Spory z těchto smluv mezi poškozeným investorem a státem, v němž byla investice realizována, jsou pravidelně řešeny v rozhodčím řízení před tribunály ad hoc či stálými rozhodčími soudy.

Problematika ochrany investic je ošetřena též **Mezinárodní úmluvou o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států**. Nejdůležitějším výsledkem je zřízení Mezinárodního střediska pro řešení sporů z investic (ICSID), jež odpovídá specifické povaze těchto sporů. Středisko nabízí kromě rozhodčího řízení též řízení smířčí, které je ovšem využíváno méně. Úmluva nezavazuje strany řešit spor v rozhodčím či smířčím řízení, ale souhlas stran s takovým postupem je podle dohody považován za vyloučení jiného řešení. Státy se podpisem Úmluvy navíc zavazují neposkytnout diplomatickou ochranu v případě

⁴ Rozehnalová, N., c. d. 1, s. 53.

sporu, o němž se jejich občan s jinou smluvní stranou dohodli, že bude předložen rozhodčímu řízení podle Úmluvy. Česká republika je smluvní stranou úmluvy a mnoha případech odkazují na mechanismus Střediska i dvoustranné smlouvy o ochraně investic, jimiž je ČR vázaná.

1. 4. 3. Vzorový zákon UNCITRAL

Vzorový zákon UNCITRAL byl vypracován v roce 1976 **Komisí OSN pro mezinárodní právo obchodní**, aby sloužil jako předloha zákona o rozhodčím řízení pro zákonodárce jednotlivých států. Nejedná se tudíž o zákon v právním slova smyslu a státy ho mohou užít podle vlastní úvahy. Státy této možnosti využily poměrně hojně a tak můžeme hovořit o jeho výrazném pozitivním vlivu na sjednocování jednotlivých právních úprav.

Zákon definuje mezinárodní obchodní arbitráž, na níž se vztahuje jeho aplikace. Jedná se o spor, jehož strany mají sídlo na území různých států, nebo mají sídlo ve stejném státě a v zahraničí se má konat rozhodčí řízení, případně má být v zahraničí plněn závazek, jež je předmětem sporu. O mezinárodní spor se též jedná, pokud se strany výslovně dohodly, že předmět rozhodčí smlouvy má vztah k více než jednomu státu.

Rozhodčí smlouvou mohou strany podřídit řešení v arbitráži všechny nebo určité spory, které mezi nimi vznikly nebo vzniknou v budoucnu z konkrétního právního vztahu, ať tento má či nemá smluvní charakter. Smlouva musí být písemná, tj. ve formě podepsaného dokumentu nebo za použití elektronického prostředku umožňujícího zachycení smlouvy.

Zákon ponechává na vůli stran výběr osob i počet rozhodců. Pokud tak strany neučiní, může rozhodce jmenovat státní soud případně jiný oprávněný orgán. Jejich počet je subsidiárně stanoven na tři. Požadavky na osobu rozhodce zákon neklade, kromě nepodjatosti a nezávislosti v rozhodování.

Rozhodci jsou oprávněni rozhodovat o své pravomoci a o námitce neplatnosti, neexistence či zániku rozhodčí smlouvy. Většina aspektů řízení je podřízena vůli stran. Tak především si mohou strany zvolit rozhodné právo, podle něhož bude postupováno v merituu věci. Při neexistenci takové volby aplikují rozhodci rozhodné právo, které určí podle kolizní normy, kterou považují za nejvhodnější. Vzorový zákon je tudíž v tomto ohledu velmi liberální, neboť rozhodci nejsou vázáni normami fora.

Rozhodčí řízení je ukončeno vydáním konečného rozhodčího nálezu, případně usnesení o zastavení řízení, a to tehdy, pokud se strany na jeho zastavení dohodly, žalobce vzal zpět svoji žalobu nebo sami rozhodci dospěli k závěru, že pokračovat v řízení je nemožné či nepotřebné.

Vzorový zákon UNCITRAL stanoví, že rozhodčí nález musí být vydán v písemné formě, podepsán rozhodci (většinou, která se na něm usnesla) a musí být odůvodněn, pokud se strany nedohodli jinak.

Zákon dále obsahuje podmínky, za nichž může být nález zrušen státním soudem. Ten tak může učinit jen z určitých důvodů na žádost některé ze stran. Důvody mohou spočívat v rozhodčí smlouvě samotné – rozhodčí smlouva je neplatná, neboť některá ze stran neměla způsobilost ji uzavřít, nebo protože ji nelze uzavřít o předmětu sporu. Dalším důvodem může být samotné řízení – některé ze stran bylo znemožněno se řízení účastnit nebo složení rozhodčího senátu či průběh řízení bylo v rozporu s ujednáním stran či s vzorovým zákonem UNCITRAL. Poslední skupina důvodů se týká rozhodčího nálezu – rozhodčí nález přesahuje rámec vymezený rozhodčí smlouvou nebo nález je v rozporu s veřejným pořádkem.

Ze stejných důvodů jako je možné rozhodčí nález zrušit je možné i odmítnout jeho uznání a výkon.

Jak z výše uvedeného vyplývá, vzorový zákon UNCITRAL je určen pro řízení ad hoc a česká právní úprava v zákoně o rozhodčím řízení se některými jeho ustanoveními inspirovala.

I. 5. Rozhodčí smlouva

Rozhodčí smlouvou rozumíme takovou dohodu stran, která zakládá pravomoc rozhodce či rozhodčího soudu rozhodnout majetkový spor či spory, které mezi stranami vznikly či v budoucnu vzniknou z určitého právního vztahu⁵. Přesouvá tedy rozhodovací pravomoc z obecného (státního) soudnictví na soudnictví rozhodčí. O mezinárodní rozhodčí smlouvě hovoříme tehdy, pokud lze identifikovat mezinárodní prvek. ZRŘ mezinárodní prvek nespécifikuje na rozdíl například od vzorového zákona UNCITRAL. Bude se jednat zejména o rozdílnou státní příslušnost stran, bydliště, sídlo, místo podnikání či místo registrace.

V právní teorii se setkáváme se **sporem o právní povahu** rozhodčí smlouvy. Na rozhodčí smlouvu lze pohlížet jako na hmotněprávní institut, který upravuje právní poměry stran, tj. obsah vzájemných práv a povinností. Lze ji ovšem považovat též za smlouvu procesní, neboť zakládá přenesení pravomoci k rozhodování sporu ze soudů obecných na rozhodce. Česká právní úprava je postavena na pojetí rozhodčí smlouvy jako smlouvy procesní⁶.

⁵ Rozehnalová, N., c.d. 1, s. 60.

⁶ Růžička, K., Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 37.

1. 5. 1. Druhy rozhodčí smlouvy

Teorie i praxe rozlišuje v zásadě tři druhy rozhodčí smlouvy. Jedná se o smlouvu o rozhodci, rozhodčí doložku a tzv. neomezený kompromis.

ZRŘ v § 2 odst. 3 uvádí výslovně dva druhy rozhodčí smlouvy:

a) rozhodčí smlouva týkající se jednotlivého již vzniklého sporu, kterou nazývá **smlouvou o rozhodci**. V tomto směru je zákon poněkud nejasný. Odstavec první téhož paragrafu totiž definuje rozhodčí smlouvu jako dohodu o substituci státního soudnictví v majetkových sporech. Přestože § 7 odst. 1 říká, že má rozhodčí smlouva zpravidla určit počet i osoby rozhodců, taková dohoda není její podstatnou náležitostí a zákon obsahuje podpůrně pravidla pro jejich ustanovení v následujících odstavcích. Z toho by bylo možno vyvodit, že rozhodčí smlouva uvedená v § 2 odst. 3 pod písmenem a) je dohodou o substituci státního soudnictví a posteriori ke vzniku sporu a mezi oběma druhy rozhodčí smlouvy pod písmeny a) a b) leží tedy pouze časové kritérium. Jelikož však zákon tento typ rozhodčí smlouvy označuje jako smlouvu o rozhodci, nabízí se otázka, zda konkrétní určení osob(y) rozhodce či příslušné rozhodčí instituce je její podstatnou náležitostí. V rozporu s částí nauky se domnívám, že není, a že i na tento druh rozhodčí smlouvy se vztahuje § 7 ZRŘ;

b) rozhodčí smlouva týkající se všech sporů, které by v budoucnu vznikly z určitého právního vztahu nebo z vymezeného okruhu právní vztahů, kterou nazývá jako **rozhodčí doložku**. Pod toto písmeno zahrnul zákonodárce jak rozhodčí doložku, tak neomezený kompromis. Rozhodčí doložkou rozumíme rozhodčí smlouvu ohledně majetkových sporů, které by mohly do budoucna vzniknout z určitého právního vztahu, jež je založen smlouvou mezi stranami. Taková dohoda má pak podobu doložky ve smlouvě hlavní. Zároveň sem spadá i tzv. **neomezený kompromis**, který uzavírají strany jako všeobecné ujednání o podřízení rozhodčímu řízení budoucích sporů, vzniklých z neurčitého počtu právních vztahů mezi nimi. Bude tomu tak často na počátku dlouhodobé spolupráce stran či u velkých projektů, kdy konkrétní právní vztahy nejsou stranám dopředu známy. Taková dohoda má však často podobu samostatné smlouvy.

Zbývá dodat, že rozhodčí smlouva se může týkat i jen určitého aspektu právního vztahu, například otázek výše náhrady škody či některých technických otázek.

1. 5. 2. Vztah rozhodčí smlouvy ke smlouvě hlavní

Jak již vyplynulo z výše uvedeného, po stránce formální můžeme lišit rozhodčí smlouvy na doložky ve smlouvách hlavních a na samostatné smluvní dokumenty. Problém vymezení vztahu rozhodčí smlouvy ke smlouvě hlavní se týká obou typů dokumentu, ačkoli vizuálně je vlastní spíše rozhodčím doložkám. Otázkou je, do jaké míry je rozhodčí smlouva na smlouvě hlavní závislá, jaký vliv má na rozhodčí smlouvu neplatnost smlouvy hlavní a v jaké míře sdílí osud smlouvy hlavní.

Český právní řád uznává **autonomii**, nezávislost obou smluv. Obchodní zákoník v § 267 odst. 3 prohlašuje za platné dohody o volbě práva nebo dohody o řešení sporů, jsou-li součástí jinak neplatné smlouvy, pokud se na ně přímo nevztahuje důvod neplatnosti. V praxi to znamená, že pravomoc rozhodců je založena i pokud jde o rozhodování o platnosti či existenci samotné smlouvy hlavní. Neboť jak vtipně uvádí Sanders, pokud by rozhodci shledali smlouvu, z níž vznikl spor, a která zároveň obsahuje rozhodčí doložku, za neplatnou, „odřízli by si tím větev, na níž sami sedí“⁷. V případech pochybností či námitek neplatnosti tak není třeba přerušovat řízení před rozhodci a obracet se na obecný soud. V oblasti mezinárodního rozhodčího řízení pak znamená zásada autonomie možnost různého právního režimu obou smluv.

Teorie autonomie obou smluv je vtělena i do rozhodčích řádů renomovaných rozhodčích institucí jako například Mezinárodního Rozhodčího soudu při Mezinárodní obchodní komoře v Paříži. Také vzorový zákon UNCITRAL se přiklání k tomuto řešení. Přesto nelze říci, že by se v rozhodovací praxi soudů některých zemí neobjevil i opačný názor⁸.

1. 5. 3. Forma rozhodčí smlouvy

Požadavky na formu rozhodčí smlouvy lze označit za poměrně rigidní, ať již z pohledu národních úprav či mezinárodních smluv.

ZRŘ stanoví v § 3 jako podmínku platnosti **písemnou formu**. Ta je zachována i tehdy, je-li rozhodčí smlouva sjednána telegraficky, dálnopisem nebo elektronickými prostředky, jež umožňují zachycení jejího obsahu a určení osob, které rozhodčí smlouvu sjednaly. Zákon tudíž nevyžaduje, aby byla smlouva obsažena v jednom dokumentu. Rozhodčí smlouva je také platná, je-li součástí (obchodních) podmínek, na které zjevně odkazuje písemný návrh

⁷ Sanders, P., Arbitration, J. C. B. Mohr, 1996, s. 58.

⁸ Rozehnalová uvádí v citaci P. Schlossera pochybnosti u rakouských soudů.

hlavní smlouvy (případně je obsahuje), ačkoli byl tento přijat jinak než písemně, nicméně o jeho přijetí a obsahu nejsou pochybnosti.

Na **vztahy s mezinárodním prvkem** se použije ustanovení kolizní normy obsažené v § 36 ZRŘ. Základním pravidlem pro posouzení platnosti formy je *lex causae*. Požadavkům § 3 ZRŘ musí tudíž odpovídat rozhodčí smlouva uzavřená podle českého práva, ale také rozhodčí smlouva, na jejímž základě má být rozhodčí nález vydán v ČR.

Podle podpůrné kolizní normy uvedené v § 36 odst. 2 ZRŘ postačí pro platnost rozhodčí smlouvy, jestliže bylo učiněno zadost právnímu řádu místa nebo míst, kde došlo k projevu vůle.

Evropská úmluva obsahuje požadavky na formu rozhodčí smlouvy v čl. I odst. 2 písm. a). Stanoví, že smlouva, v níž je obsažena rozhodčí doložka, nebo smlouva o rozhodci, které jsou podepsány stranami nebo obsaženy ve vyměněných dopisech, telegramech nebo dálkopisných sděleních, jsou považovány za rozhodčí smlouvu, a ve vztazích mezi státy, jejichž zákony písemnou formu pro rozhodčí smlouvu nevyžadují, je za rozhodčí smlouvu považována jakákoli dohoda uzavřená ve formě povolené těmito zákony.

Otázky formy rozhodčí smlouvy se dotýká i **Newyorská úmluva**. V čl. II odst. 1 je rozhodčí smlouva definována jako písemná dohoda stran, jíž může být rozhodčí doložka ve smlouvě, samostatná rozhodčí smlouva podepsaná stranami či rozhodčí smlouva obsažená ve vyměněných dopisech či telegramech. Úmluva tedy nevyžaduje, aby byla rozhodčí smlouva obsažena v jednom dokumentu. Článek II. je však poněkud nevstřícný vůči moderním prostředkům komunikace. Zatímco například smlouva uzavřená výměnou faxů byla extenzivním výkladem ustanovení z pohledu Newyorské úmluvy aprobována, o elektronických prostředcích panují v souvislosti s čl. II spíše pochybnosti. Praktický dopad úmluvy je pak takový, že stanoví povinnost státu uznat dohodu pro derogaci pravomoci státních soudů a založení pravomoci rozhodců, která splňuje formální požadavky čl. II. Uznání a výkon rozhodčího nálezu vydaného na základě rozhodčí smlouvy, která požadavky Newyorské úmluvy na formu nesplňuje, je pak možný jen mimo režim úmluvy – na základě dvoustranné smlouvy či vnitrostátního práva.

1. 5. 4. Arbitrabilita sporu

Arbitrabilitou sporu rozumíme přípustnost sporu k řešení před rozhodci z hlediska jeho předmětu⁹. Hovoříme o arbitrabilitě **objektivní**, tj. konkrétním právním řádem vymezená suma sporů, které je možno řešit před rozhodci, a o arbitrabilitě **subjektivní**, která odpovídá na otázku, zda se daná rozhodčí smlouva na konkrétní spor vztahuje, či zda si strany její rozsah dohodou zúžily.

V mezinárodním rozhodčím řízení bude nejprve třeba nalézt právní řád, podle něhož budeme přípustnost sporu k řešení před rozhodci posuzovat. ZRŘ v § 36 odst. 1 stanoví, že přípustnost rozhodčí smlouvy se posuzuje podle ZRŘ. Toto ustanovení slouží k určení právního řádu upravujícího arbitrabilitu sporu ve fázi zahájení řízení, tzn. v případě, že má být rozhodčí nález vydán v ČR.

Uplatnění principu teritoriality v otázce arbitrability sporu (užití lex arbitri či lex fori) je časté i v jiných právních řádech. Vzhledem k tomu, že si strany mohou místo konání rozhodčího řízení zvolit libovolně (a to často i v případech, kdy má o sporu rozhodovat stálý rozhodčí soud), a spor tak nemá k místu sudiště žádný vztah, lze považovat za přípustnou i variantu, kdy by se arbitrabilita sporu posuzovala podle právního řádu, kterým se řídí rozhodčí smlouva.

Evropská úmluva upravuje situaci, kdy je zahájeno řízení před obecným soudem některého ze signatářských států přesto, že ve věci byla uzavřena rozhodčí smlouva, a druhá strana namítá z tohoto důvodu nepříslušnost soudu. Úmluva stanoví, že v takovém případě bude obecný soud postupovat při posuzování platnosti dané rozhodčí smlouvy podle práva, jemuž strany rozhodčí smlouvu podrobily, není-li takové volby, pak podle práva země, v níž má být vydán rozhodčí nález. Pokud v době, kdy je soudem rozhodováno, nelze předvídat zemi, v níž bude rozhodčí nález vydán, má obecný soud užít k určení rozhodného práva kolizních norem fora.

Otázka arbitrability sporu je však aktuální také z pohledu uznání a výkonu rozhodčího nálezu. Podle ZRŘ, § 39 písm. b), uznání a výkon cizího rozhodčího nálezu bude odepřen, byl-li tento vydán ve věci, o níž nelze uzavřít platnou rozhodčí smlouvu podle českého práva. Arbitrabilitu sporu podle českého práva zkoumá v řízení o uznání a výkon nálezu vydaného v cizině český soud ex offio. Tento postup je aprobován také Newyorskou úmluvou, která dále

⁹ Růžička, K., c.d. 6, s. 31.

obsahuje v souvislosti s uznáním a výkonem cizího rozhodčího nálezu požadavek, aby byl spor arbitrabilní i z pohledu lex causae rozhodčí smlouvy. To však soud zkoumá jen k návrhu některé ze stran.

Vlastní **materiální úprava** přípustnosti řešení sporu před rozhodci je obsažena převážně v národních úpravách, mezinárodní úmluvy se jí v podstatě nedotýkají. V ZRŘ ji nalzáme v ustanovení § 2. Kumulativně se musí jednat o

- majetkové spory,
- s výjimkou sporů vzniklých v souvislosti s výkonem rozhodnutí a sporů vyvolaných prováděním konkurzu a vyrovnání,
- k jejichž projednání a rozhodnutí by jinak byla dána pravomoc soudu,
- a o nichž je možné podle občanského soudního řádu uzavřít smír.

Majetkovými spory rozumíme kontradiktorní řízení, v nichž se navrhovatel domáhá na odpůrci majetkového plnění, tj. především peněžité plnění, vydání věci či jiné reálné plnění jako dodání zboží nebo provedení určité činnosti, a dále zdržení se určité činnosti. Jedná se tedy o všechny případy, kdy má předmět sporu majetkovou hodnotu¹⁰. Tento okruh sporů je významně zúžen podmínkou přípustnosti uzavření smíru.

Zákon též vylučuje z rozhodčího řízení spory vzniklé v souvislosti s výkonem rozhodnutí a spory vyvolané prováděním konkurzu a vyrovnání, přestože se i tady jedná o majetkové nároky. Takovými spory budou předně spory na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí či z konkurzní podstaty.

Další podmínkou je pravomoc soudu k projednání a rozhodnutí sporu, pokud by ve věci neexistovala rozhodčí smlouva. **Pravomoc soudů** je vymezena § 7 OSŘ; jedná se o spory a jiné právní věci, které vyplývají z občanskoprávních, pracovních, rodinných a z obchodních vztahů, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány.

Rozhodčí smlouva je platná, jen pokud by strany mohli o předmětu sporu uzavřít **smír**. Smír lze podle § 99 OSŘ uzavřít, připouští-li to povaha věci. Vyloučeny jsou tudíž spory, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu (§ 81 OSŘ - např. řízení o držení osoby v ústavu zdravotnické péče). Dále tam, kde soud rozhoduje o osobním stavu (§ 80 OSŘ - řízení o způsobilosti k právním úkonům, určení otcovství), nebo tam, kde dohoda stran vyžaduje pro svou platnost souhlas soudu (např. dohoda o vypořádání dědictví). Z pohledu

¹⁰ Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád, Praha 2001, s. 356 n.

hmotného práva lze smír uzavřít tam, kde může být spor řešen dohodou účastníků, tudíž pokud mají plnou volnou dispozici s předmětem sporu.

Jako sporná se jeví otázka arbitrability sporů týkajících se nemovitostí¹¹. Tato otázka není jednotně řešena ani v zahraničních právních úpravách. Spory týkající se nemovitostí jsou nepochybně spory majetkovými, k jejichž řešení by v případě neexistence rozhodčí smlouvy byl příslušný soud. Problém spočívá v podmínce třetí, a totiž v možnosti uzavřít ve věci smír. Ze škály sporů, kterou zahrnuje pojem „spory týkající se nemovitostí“ je možné dovodit, že otázku bude třeba posuzovat v jednotlivých případech různě. V některých případech zákon přímo počítá s tím, že mezi účastníky sporu může dojít k dohodě. Např. § 141 občanského zákoníku říká, že spoluvlastníci se mohou dohodnout o zrušení spoluvlastnictví a o vzájemném vypořádání; je-li předmětem spoluvlastnictví nemovitost, musí být dohoda písemná. Obdobná je situace při vypořádání společného jmění manželů. Uzavření soudního smíru je podle zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí, možné také v případě, kdy vznik, změna nebo zánik právního vztahu k nemovitosti nastal na základě právní skutečnosti nebo jednostranného právního úkonu. Tak tomu bude například při vzniku vlastnického práva vydržením, přírůstkem věci či zpracováním cizí věci v dobré víře (§ 134, 135a, 135b ObčZ). V těchto případech nepanuje pochybnost, že rozhodčí řízení lze vést, a že rozhodčí nález bude rozhodnutím konstitutivní povahy, na jehož základě bude podán návrh na zahájení řízení o povolení vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí. Naopak nejistá je odpověď v případě žalob určovací, kde předmětem sporu je existence či neexistence určitého práva či právního vztahu. Jak naznačuje K. Růžička¹², o objektivním stavu se nelze dohodnout, ten je nutné zjistit. Nejvyšší soud ČR však ve svém rozsudku ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1865/2002¹³ vyslovil názor, že pokud žalobce není zapsán jako vlastník nemovitosti v katastru nemovitostí, ale žalovaný jeho vlastnické právo nepopírá, není dán naléhavý právní zájem na určení, zda tu právo je či není a taková žaloba bude soudem odmítnuta. Zápisu vlastnického práva do katastru nemovitostí však v takovém případě lze dosáhnout na základě souhlasného prohlášení o vzniku, změně nebo zániku práva podepsané oběma stranami. Lze říci, že v současnosti spíše převažuje kladný názor na možnost arbitrability sporů týkajících se nemovitostí, nicméně jednoznačnou odpověď nenacházíme ani v platné právní úpravě, ani v dosavadní judikatuře.

¹¹ V tomto odstavci bylo čerpáno z článku Pavla a Petra Dobiášových „Arbitrabilita sporů týkajících se nemovitostí podle platné úpravy ČR“, časopis *Právník*, 8/2005.

¹² Růžička, K., c.d. 6, s. 33.

¹³ Barešová, E., Baudyš, P., „Přehled judikatury ve věcech katastru nemovitostí“, ASPI Publishing 2004, s. 33 n.

Otázka arbitrability sporu se komplikuje také v oblastech, do nichž vysokou měrou zasahuje veřejné právo, jako je tomu například v oblasti práva pracovního a otázka přípustnosti pracovních sporů k řešení před rozhodci. K řízení před rozhodci tak zřejmě budou připuštěny nároky z pracovně-právního vztahu, které mají majetkovou povahu, ale nikoli například spory o neplatnost ukončení pracovního poměru¹⁴.

Také v oblasti soutěžního práva nebo práv průmyslových a autorských, kde často rozhodují jiné orgány než soudy, spory se týkají práv třetích osob nebo strany nemají volnou dispozici s některými právy, je otázka arbitrability často sporná.

1. 5. 5. Způsobilost stran uzavřít rozhodčí smlouvu

Přestože ZRŘ v § 36 stanoví, že ostatní náležitosti rozhodčí smlouvy, kromě přípustnosti a formy, pro kterou stanoví zvláštní pravidla, se posuzují podle ZRŘ, v případě posuzování způsobilosti stran uzavřít rozhodčí smlouvu bude třeba užít jiné normy, neboť ZRŘ nevyhrazuje možnost uzavřít rozhodčí smlouvu jen pro určitou kategorii osob (o tom, kdo může rozhodčí smlouvu uzavřít vůbec nehovoří) a tudíž způsobilost stran uzavřít rozhodčí smlouvu se kryje se způsobilostí k právním úkonům¹⁵. Způsobilost k právním úkonům českých fyzických a právnických osob tak bude třeba posuzovat podle příslušných ustanovení občanského zákoníku, u zahraničních osob je třeba použít kolizních norem zákona o mezinárodním právu soukromém. Ten odkazuje u fyzických osob na právní řád státu, jehož je osoba státním příslušníkem, podpůrně však stačí, pokud je fyzická osoba způsobilá podle českého práva, je-li právní úkon činěn na území ČR. Také u právnických osob je jejich způsobilost vymezena jejich osobním statutem. Ten české právo váže na právní řád, podle jehož norem byla právnická osoba zřízena (§ 22 ObchZ.)

1. 5. 6. Účinky rozhodčí smlouvy

Platná rozhodčí smlouva přesouvá pravomoc k projednání a rozhodnutí sporu od obecného soudu, který by byl jinak příslušný, před rozhodce, a zakládá tak na jedné straně povinnost stran předložit spor určenému rozhodčímu orgánu a na straně druhé povinnost obecného soudu respektovat vůli stran k takovému postupu.

¹⁴ Bělohávek, A., Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, komentář. C.H. BECK 2004.

¹⁵ Rozehnalová, N., c.d. 1, s. 78 n.

Z uvedeného vyplývá, že pro praxi bude mít zásadní význam otázka, zda mohou rozhodci sami rozhodnout o své pravomoci v případě, že je tato jednou ze stran popírána, a tudíž, zda je rozhodčí řízení skutečně v podstatě autonomní variantou řízení soudního. Monopol státního soudnictví na rozhodování sporů byl pozitivní právní úpravou prolomen ve prospěch rozhodčího soudnictví, a v objektivním právu je třeba hledat i rozsah pravomoci rozhodčích orgánů.

České právo přiznává rozhodcům pravomoc rozhodovat samostatně o své pravomoci rozhodnout v konkrétním případě spor. Tento atribut rozhodčího soudnictví, nazývaný zkratkově „**pravomoc - pravomoc**“ nalézáme v § 15 ZRŘ, který dále stanoví, že námitku nedostatku pravomoci může strana vznést nejpozději při prvním úkonu ve věci samé. Takto je limitována lhůta v případě, že se námitka zakládá na neexistenci, neplatnosti nebo zániku rozhodčí smlouvy. Pokud důvod tkví v arbitrabilitě (či spíše nearbitrabilitě) sporu, lze vznést námitku kdykoli v průběhu řízení. Zbývá dodat, že za úkon ve věci samé nepovažujeme úkon jmenování rozhodce, ale až první úkon týkající se meritu věci (zejm. žalobní odpověď). Námitka nepřislušnosti rozhodčího soudu se například v praxi Rozhodčího soudu při HK ČR a AK ČR objevuje poměrně často. Může se jednat o úmyslné zdržování projednání sporu, ale též o zcela oprávněné námitky, které mají svůj častý základ v nešikovné formulaci rozhodčích doložek¹⁶.

Evropská úmluva obsahuje úpravu této otázky založenou na stejném principu. Čl. V. stanoví, že rozhodce je oprávněn rozhodnout o své příslušnosti. Námitky založené na neexistenci, neplatnosti či zániku rozhodčí smlouvy je třeba uplatnit nejpozději s prvním úkonem ve věci samé, námitky nepřislušnosti k rozhodování o konkrétní dílčí otázce tam, kde strany dohodou podřídili rozhodčímu řízení jen určité aspekty právního vztahu mezi nimi, lze uplatnit, jakmile se začne rozhodce danou otázkou zabývat. Případná zpoždění námitek může rozhodce z dostatečných důvodů omluvit. Evropská úmluva výslovně stanoví, že s výhradou pozdějšího soudního přezkoumání je rozhodce k námitkám své nepřislušnosti sám kompetentní a jejich uplatnění tedy neznamená přerušení rozhodčího řízení. Implicitně tak stanoví pořadí, v jakém jednotlivé orgány přezkoumávají rozhodovací pravomoc ve sporu.

Druhou stranou téže mince je pak povinnost obecného soudu, zdržet se rozhodování, existuje-li ve věci platná rozhodčí smlouva. V českém právním prostředí je tato otázka ošetřena občanským soudním řádem v § 106 tak, že soudní řízení bude zastaveno k námitce žalovaného, že ve věci existuje rozhodčí smlouva, kterou uplatnil nejpozději s prvním

¹⁶ Růžička, K., c.d. 6, s. 79.

úkonem ve věci samé. Ze znění § 106 vyplývá, že soud zkoumá existenci a platnost rozhodčí smlouvy a to, zda se rozhodčí smlouva na daný spor vztahuje (subjektivní arbitrabilita). V řízení pokračuje jedině tehdy, pokud rozhodčí smlouva zmíněné požadavky nesplňuje, případně pokud se strany shodně vyjádřily, že na rozhodčí smlouvě netrvají, anebo tehdy, pokud se v rozhodčí smlouvě určený rozhodce (rozhodčí soud) odmítl věcí zabývat (§ 106 odst. 1 OSŘ). To ovšem platí, pokud ve věci nebylo dosud zahájeno rozhodčí řízení. V opačném případě má přednost pravomoc-pravomoc rozhodců, a soud přeruší řízení o neexistenci, neplatnosti nebo zániku smlouvy až do doby, kdy bude o pravomoci nebo ve věci samé rozhodnuto v rozhodčím řízení.

Otázkou účinků rozhodčí smlouvy se zabývá vedle svého hlavního předmětu i Newyorská úmluva. Ta v čl. II odst. 1 stanoví povinnost smluvních stran zabezpečit na svém území respektování rozhodčích smluv, které splňují požadavky na formu stanovené úmluvou. V odst. 3 téhož článku konkretizuje Úmluva tuto povinnost ve vztahu ke státnímu soudnictví tak, že soud odkáže strany k rozhodčímu řízení ve věci, v níž mezi sebou uzavřely rozhodčí smlouvu ve smyslu úmluvy, na žádost jedné z nich.

Jak z výše uvedeného vyplývá, princip pravomoci rozhodců rozhodovat o své pravomoci nezbavuje obecné soudy jejich kontrolní pravomoci nad rozhodčím soudnictvím, pouze tuto pravomoc přesouvá chronologicky do pozadí, to znamená do fáze přezkumu rozhodčího nálezu.

Velká část národních úprav, zejména pod vlivem obou mezinárodních úmluv, přijala princip „pravomoci-pravomoci“ za vlastní. Přesto zejména při uzavírání rozhodčích smluv v mezinárodním prostředí je třeba zkoumat stanovisko právního řádu druhé smluvní strany, aby v případě obstrukcí spolukontrahenta nerozhodl nakonec spor jeho exotický soud podle svých exotických norem namísto fundované rozhodčí instituce, jíž jsme zamýšleli spor svěřit.

1. 5. 7. Zánik rozhodčí smlouvy

Jak bylo uvedeno výše, rozhodčí smlouva je vůči smlouvě hlavní v postavení autonomním. To znamená, že její zánik není nutně vázán na zánik smlouvy hlavní, přestože v mnoha případech tomu tak fakticky bude. Otázka zániku rozhodčí smlouvy je spjata především s tím, jak úzce či široce vymezily strany její rozsah. Omezovala-li se rozhodčí smlouva pouze na určité stranami předvídané spory v konkrétním právním vztahu mezi nimi, a smlouva hlavní byla splněna, aniž by tyto spory vznikly, zaniká splněním hlavní smlouvy i smlouva rozhodčí.

Z procesního aspektu povahy rozhodčí smlouvy zároveň vyplývá, že nezaniká vydáním rozhodčího nálezu, neboť může být užita i pro další nároky, které v řízení předchozím vyčerpány nebyly. Lze tedy říci, že pokud není rozhodčí smlouva formulována velmi úzce a konkrétně, trvá po celou dobu, kdy mezi stranami existuje určitý právní vztah, jestliže nenastaly důvody týkající se zániku samotné rozhodčí smlouvy.

Těmi pak paralelně k závazkovému právu může být dohoda stran o jejím zániku, která vzhledem k obligatorní písemné formě rozhodčí smlouvy musí být též písemná. Dále uplynutí doby, na kterou byla uzavřena, což jistě nebude časté či například splynutím smluvních stran. Rozhodčí smlouva pak zaniká především pravomocným rozhodnutím obecného soudu, kterým byla prohlášena za neplatnou.

1. 5. 8. Formulace rozhodčí smlouvy

Formulaci rozhodčí smlouvy či doložky je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Vágní a nejednoznačná doložka může znamenat velkou výhodu pro tu stranu, která chce činit obstrukce, zdržovat celý proces rozhodnutí sporu a oddálit tak výrok ve svůj neprospěch. Výhody rozhodčího řízení v podobě rychlosti a hospodárnosti se tak mohou proměnit ve svůj opak.

V případě, že strany nemají dostatek zkušeností a z ekonomických důvodů nechtějí konzultovat právníky, je možné doporučit využití vzorových doložek či vzorových rozhodčích smluv, které nabízejí stálé rozhodčí instituce. Jejich formulace je většinou obdobná, lze shrnout, že v případě rozhodčí doložky je třeba dbát, aby obsahovala:

- vůli stran podřídit spor rozhodčímu řízení;
- vymezení rozsahu dohody (jakých sporů se týká);
- označení příslušné rozhodčí instituce.

Tento obsah je třeba považovat za minimální. I v případě volby rozhodčího řízení před stálým rozhodčím soudem je stranám jeho řádem dána většinou možnost, zvolit např. místo konání řízení, jazyk, ve kterém bude řízení vedeno, možnost časového omezení řízení (tzv. zkrácené řízení) či možnost smluvit si odvolací instanci. Stranám nic nebrání smluvit dopředu i takové „detaily“ jako to, zda má být rozhodčí nález odůvodněn či ne, zda bude řízení vedeno jako ústní jednání či jen na základě písemných podkladů a podobně. U stálých rozhodčích institucí odpadá nutnost dohody o procesních pravidlech a řešení administrativních otázek. Na druhé straně není na škodu zdůraznit, že i vzorové doložky je

třeba užít v souvislosti s rozhodčím řádem instituce a přes jejich podobnost by volbu vzorové doložky měla následovat volba instituce, která ji vydala.

Poněkud komplikovanější je situace u rozhodčích řízení ad hoc. Kromě výše zmíněných požadavků na minimální obsah, je třeba se věnovat podrobněji způsobu ustavení příslušného rozhodčího orgánu a pravidlům, podle nichž bude v rozhodování postupovat. Zde lze vřele doporučit odkaz na procesní pravidla některého ze stálých rozhodčích soudů s upřesněním způsobu provedení těch úkonů, které v rozhodčím řízení ad hoc nelze z povahy tohoto orgánu provést podle pravidel stálé instituce (zejm. situace, které předpokládají spolupůsobení administrativního aparátu stálého soudu). Druhou variantou je pak odkaz na vzorový řád UNCITRAL, který je přímo určen k užití v řízení ad hoc a obsahuje velmi podrobná ustanovení.

Při uzavírání rozhodčí smlouvy s mezinárodním prvkem je třeba mít dále na paměti, že na ní bude dopadat více právních řádů. Co se týče arbitrability a formy, bude důležité stanovisko nejen právního řádu místa sudiště, ale také místa možného výkonu rozhodčího nálezu.

1. 6. Rozhodce

1. 6. 1. Osoba rozhodce

Mezinárodní úmluvy, které se dotýkají našeho předmětu, se požadavky na osoby rozhodce v podstatě nezabývají. Evropská úmluva v čl. III pouze stanoví, že v rozhodčím řízení, na které se úmluva vztahuje, mohou být jako rozhodci jmenováni také cizí státní příslušníci. Washingtonská úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států pak stanoví, že osoba rozhodce má být vysoké morální kvality a odbornosti především v právu. Skutečné požadavky na osobu rozhodce tudíž musíme hledat v národních právních úpravách, v mezinárodním řízení je třeba při jmenování rozhodce vyhovět požadavkům právního řádu místa sudiště.

ZRŘ v § 4 říká, že rozhodce může být občan ČR, který je zletilý a způsobilý k právním úkonům. V druhé části věty pak zmiňuje výjimky, které mohou stanovit zvláštní předpisy (jiné zákony než ZRŘ), a které vylučují některé osoby z funkce rozhodce. Výslovně je to zákon o soudech a soudcích a zákon o Ústavním soudu, které obsahují ustanovení o inkompatibilitě funkce soudce s funkcí rozhodce. Takové řešení není jediné, jaké si lze představit a v různých národních úpravách se setkáváme i s opačným stanoviskem (např. Švýcarsko, Nizozemí).

Pokud má být rozhodcem cizinec, což bude v mezinárodním řízení časté, posuzuje se způsobilost osoby podle práva „svého státu“, čímž zákonodárce nejspíš rozuměl právní řád státu, jehož je osoba státním příslušníkem. Subsidiárně postačí, je-li způsobilá k právním úkonům podle českého práva¹⁷.

Ze znění zákona vyplývá, že funkce rozhodce může být vykonávána pouze fyzickou osobou, jedná se konkrétní osobní výkon určené osoby. Některé stálé rozhodčí soudy ve vzorových rozhodčích doložkách dbají formulační čistoty a doporučují buď odkaz na rozhodčí řád instituce či neopomínají zdůraznit, že spor bude řešen „**rozhodci** u rozhodčího soudu XY“.

Stejně jako soudce, i u rozhodce nesmí být pochybnosti o jeho nepodjatosti. Nejedná se o obecnou vlastnost osoby, kterou chceme jmenovat rozhodcem, ale o její poměr ke konkrétnímu sporu. Zákon stanoví povinnost osobě, která má být určena či jmenována rozhodcem, oznámit bez odkladu stranám nebo soudu (pokud jde o náhradní jmenování podle § 9) všechny okolnosti, které by mohly vzbudit oprávněné pochybnosti o její nepodjatosti. V takovém případě pak nemůže být taková osoba rozhodcem jmenována, a v případě, že tyto okolnosti vyjdou najevo dodatečně, je rozhodce z projednávání věci vyloučen.

Další požadavky na osobu rozhodce zákon nestanoví. Pro rozhodce není předepsáno žádné minimální vzdělání či kvalifikace. Přestože vzhledem k paralele se soudnictvím obecným panuje představa o právnickém vzdělání rozhodců, bude zejména v případech sporů o technické či jiné odborné otázky pro strany nepochybně výhodnější jmenovat rozhodcem spíše znalce v oboru.

Stálé rozhodčí soudy, pokud vedou listiny rozhodců, stanoví často na osoby do nich zapsané vysoké odborné i morální požadavky, řada rozhodčích soudů vydává vlastní etický kodex. Od kreditu rozhodců se ostatně odvíjí prestiž rozhodčí instituce. Přesto si strany i u takového rozhodčího soudu, který listinu rozhodců vede, mohou zpravidla jmenovat rozhodcem i jinou osobu, která je pak potvrzována rozhodčím soudem. I tato osoba však musí splňovat požadavky, které rozhodčí soud stanoví pro zápis do listiny rozhodců.

Výkon funkce rozhodce musí být v souladu s ZRŘ a dalšími předpisy. Rozhodci jsou dále povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dozvěděli v souvislosti s výkonem funkce. Spolu s neveřejným charakterem řízení vytváří tato povinnost jednu z výhod rozhodčího řízení, možnost utajit okolnosti sporu.

¹⁷ § 4 ZRŘ.

1. 6. 2. Ustavení rozhodce

ZRR v § 7 a následující stanoví mechanismus ustavení rozhodce včetně náhradního postupu při nedostatku spolupráce stran.

Strany mohou určit počet i osoby rozhodců přímo v rozhodčí smlouvě. Na jednu stranu je před vznikem sporu snadnější dojít dohody, na druhou stranu vzhledem k časové prodlevě mezi dohodou a vznikem sporu může být volba osob později neaktuální. Praktičtější proto bude, stanovit v rozhodčí smlouvě způsob, jakým má být počet a osoby rozhodců určeny po vzniku sporu. Pokud takový mechanismus rozhodčí smlouva neobsahuje, stanoví zákon podpůrné pravidlo, že každá ze stran jmenuje jednoho rozhodce a ti pak zvolí předsedajícího rozhodce. Strany se také mohou dohodnout, že rozhodce jmenuje třetí osoba, kterou tím pověří. Zda je třeba připomenout, že samotná dohoda stran třetí osobu ke jmenování rozhodce či rozhodčího senátu neváže, a pokud k tomu není povinna ze zákona (to je ovšem pouze soud) nebo na základě rozhodčího řádu stálého rozhodčího soudu (za předpokladu, že strany zvolily řízení před ním), měli by strany myslet na souhlas této osoby¹⁸.

Pokud se strany shodly na rozhodčím řízení před stálým rozhodčím soudem, bude se na stanovení rozhodců vztahovat rozhodčí řád instituce, včetně náhradního jmenování při nedostatku shody. I zde je možné dohodnout si vlastní postup - např. že ze seznamu rozhodců budou konkrétní jména vylosovány, nebo určení třetí osoby, která ze seznamu konkrétní rozhodce vybere. Nelze než doporučit volbu spíše méně komplikovaných konstrukcí.

Pro případ, že je jedna ze stran ve jmenování rozhodce nečinná déle než 30 dní od výzvy adresované druhou stranou, nebo pokud se ve stejné lhůtě stranami jmenování rozhodce nedohodnou na osobě předsedajícího rozhodce, může kterákoli strana či některý z již jmenovaných rozhodců obrátit na soud. Ten pak rozhodce podle návrhu strany či rozhodce jmenuje. Tento postup lze využít i v případě, že některý z rozhodců se vzdal funkce nebo ji nemůže vykonávat. Můžeme poznamenat, že ve sledu úkonů rozhodčího řízení se jedná o chronologicky první případ pomocné funkce obecných soudů.

Z pohledu rozhodce začíná jeho funkce **písemným přijetím**, které zakládá vztah mezi stranami a rozhodcem. Zákon výslovně stanoví, že nikdo není povinen přijmout funkci rozhodce. Toto písemné přijetí může a nemusí formálně zahrnovat i tzv. smlouvu

¹⁸ Rozehnalová uvádí ze své praxe případ, kdy rozhodčí smlouva obsahovala ustanovení o tom, že spory budou řešeny jediným rozhodcem, kterého jmenuje předseda Rozhodčího soudu při HK ČR a AK ČR, aniž by zároveň stanovila příslušnost Rozhodčího soudu k řešení sporu. Předsedu RS taková dohoda stran v žádném případě neváže.

s rozhodcem, v níž jsou obsaženy podmínky, za nichž rozhodce rozhodne mezi stranami spor. Písemné prohlášení o přijetí funkce rozhodce je vyžadováno i od rozhodce stálého rozhodčího soudu. Ani jemu nemůže být stanovena povinnost ujmout se funkce.

Pokud osoba přijme funkci rozhodce, získává místo soudce pravomoc rozhodnout konkrétní spor, nicméně nedisponuje k tomu tak jako soudce pravomocemi donucovacími, jelikož se svým jmenováním nestává orgánem státu, ale zůstává soukromou osobou. S tím souvisí i ochrana, která je (či spíše není) osobě rozhodce přiznávána (viz dále). Při provádění procesních úkonů tak nastupuje podpůrně pomocná funkce obecných soudů.

ZRŘ v § 5 odst. 3 říká, že rozhodce se může své funkce vzdát je ze závažných důvodů nebo se souhlasem stran. Bude se jednat o nejrůznější překážky, osobní či objektivní, které dané osobě znemožňují funkci vykonat¹⁹.

1. 6. 3. Vyloučení rozhodce

Důvodem, pro který určitá osoba nemůže vykonávat funkci rozhodce, je jakákoli okolnost, která může vzbudit oprávněné pochybnosti o jeho nepodjatosti. Tímto směrem míří i požadavek § 10 odst. 1, podle něhož soud při náhradním jmenování rozhodce nebo předsedajícího rozhodce přihlíží k předpokladům pro jeho **nezávislé a nestranné rozhodování**.

Časová souslednost užití jednotlivých zákonných ustanovení ohledně překážek výkonu funkce rozhodce započíná povinností osoby, jež má být rozhodcem určena (tedy již ve fázi uzavírání rozhodčí smlouvy) či jmenována (před zahájením řízení, tedy po vzniku sporu) oznámit stranám nebo soudu (uplatní-li se § 9) všechny okolnosti vzbuzující oprávněnou pochybnost o jeho nepodjatosti. Za předpokladu, že osoba byla rozhodcem jmenována, a takové okolnosti vyšly najevo dodatečně (případně dodatečně vznikly), je rozhodce podle § 12 odst. 1 ZRŘ povinen se funkce rozhodce vzdát. Nevzdá-li se rozhodce funkce, mohou se strany dohodnout o postupu při jeho vyloučení.

Na první pohled je zřejmé, že zákon neřeší otázku podjatosti soudce po hmotné stránce, takovou úpravu nenalzáme ani mezinárodních úmluvách. Přitom problém konfliktu zájmů stále více a více zatěžuje mezinárodní arbitráž²⁰. Při nedostatku jednotných pravidel ohledně toho, jaký vztah rozhodce ke sporu je přípustný či zda je nutno vyloučit jakoukoli spojitost,

¹⁹ Bělohávek uvádí vedle osobních, rodinných a zdravotních důvodů též rezignaci rozhodce z důvodu nesouhlasu s vedením řízení.

²⁰ IBA Guidelines on Impartiality, Independence and Disclosure in International Commercial Arbitration, May 2004, Preamble.

nacházejí se rozhodci často v nejisté situaci. Námitka podjatosti se též stává vhodným prostředkem zdržování a odkládání rozhodování.

Na jedné straně nelze stranám upírat právo na obranu v situaci, kdy je důvodné obávat se o nestrannost a nezávislost rozhodce (tedy právo na spravedlivý proces), na druhé straně pak stranám náleží právo zvolit rozhodce dle svého výběru.

Řešením této otázky se začala zabývat Mezinárodní právní asociace (International Bar Association - IBA), jejíž **Výbor pro arbitráž** ustanovil pracovní skupinu devatenácti expertů z oblasti mezinárodní arbitráže (např. Emmanuel Gaillard, Francie; Otto de Witt Wijnen, Nizozemí), aby vypracovala **Pokyny k nestrannosti, nezávislosti a prohlášení rozhodců** v mezinárodní obchodní arbitráži. Návrh byl schválen Radou na výroční schůzi IBA v San Franciscu v květnu 2004 a byl určen k neomezenému užití.

Dokument se skládá ze tří částí:

- 1) obecné standardy, kde jsou definovány základní pojmy a principy konfliktu zájmů;
- 2) vysvětlivky k obecným standardům;
- 3) praktické užití obecných standardů.

Jako obecnou zásadu Pokyny stanoví, že rozhodce musí být nestranný a nezávislý na stranách sporu v době, kdy přijímá výkon funkce rozhodce, po celou dobu trvání řízení až do vydání konečného nálezu a i po skončení řízení po dobu, po kterou může být podán návrh na zrušení nálezu. V obecné rovině pak osoba nemůže být rozhodcem, má-li ona sama pochybnosti o své nestrannosti či nepodjatosti, nebo by takové pochybnosti mohla mít informovaná třetí strana. V konkrétní rovině pak dokument obsahuje tři typy seznamů - červený, oranžový a zelený. Tyto seznamy obsahují popis situací a vztahů, v nichž se může rozhodce vůči stranám nebo vůči sporu nacházet a podle jejich zařazení je klasifikuje jako závadné či nezávadné. Nadřazeným korektivem je výše zmíněný subjektivní pocit pochybnosti.

Červený seznam tak obsahuje například situaci, kdy je rozhodce zároveň stranou, nebo má zásadní finanční zájem na sporu. V takových případech nemůže vykonávat funkci rozhodce. Červený seznam ale uvádí i situace, v nichž je možno rozhodce nechat funkci vykonávat, souhlasí-li s tím obě strany. Tak tomu bude například v případě, že rozhodce poskytoval v minulosti jedné ze stran právní rady.

Dokument stanoví, že předchozí činnost rozhodcovi právní kanceláře vůči stranám není sama o sobě důvodem k vyloučení rozhodce, ale musí být posuzována v každém případě individuálně. Působil-li rozhodce pro strany jako mediátor, neznamená to jeho podjatost, ale přesto dokument takové osobě doporučuje, vyžádat si od stran předchozí souhlas s případným

výkonem funkce rozhodce. Naopak není překážkou výkonu funkce rozhodce, publikovala-li dotyčná osoba odborná pojednání o předmětu sporu, nebo pokud se zná s rozhodcem protistrany z toho důvodu, že jsou oba členy některé odborné asociace.

Tento dokument nemá závaznou povahu, představuje určité doporučení a návod od organizace, která představuje významnou autoritu v oblasti (nejen) obchodního práva.

1. 6. 4. Rozhodčí senát

Většina ustanovení vyložených v pojednání o osobě rozhodce se vztahuje i na rozhodčí senát, který je z rozhodců složen. Zde se tedy zmiňme jen požadavku na počet rozhodců v senátu.

Z čl. IV odst. 4 Evropské úmluvy nepřímou vyplývá, že počet členů v senátu bude lichý. Takový požadavek stanoví i ZRŘ v § 7. K lichému počtu tří rozhodců vede také zákonný mechanismus jmenování rozhodců v případě, že rozhodčí smlouva neobsahuje souvztažná ustanovení. Počet tří rozhodců je také v praxi nejčastější.

1. 6. 5. Ochrana osoby rozhodce

Otázka trestněprávní ochrany osoby rozhodce je v českém právu otázkou **de lege ferenda**²¹. Odpověď na ní není zdaleka jednoznačná a závisí na přístupu k povaze rozhodčího řízení a výkonu funkce rozhodce.

Pravomoc rozhodovat spory náleží ve státě soudní moci. Soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy (čl. 81 Ústavy). Tato pravomoc je obsahově neomezená, tzn. že soudy mohou rozhodovat všechny spory. Ústava chrání nezávislost soudní moci. Na osobu soudce jsou kladeny vysoké nároky. Musí se jednat o státního občana České republiky, který je způsobilý k právním úkonům, a který nebyl pravomocně odsouzen pro trestný čin (pokud jeho odsouzení nebylo zhlazeno), neboli je bezúhonný. Dále musí splňovat podmínku vysokoškolského magisterského studia v oblasti práva v ČR a složení odborné justiční zkoušky. Musí v den ustanovení do funkce dosáhnout věku nejméně 30 let a jeho zkušenosti a morální vlastnosti mají dávat záruku, že bude svou funkci řádně zastávat.

Funkce soudce je veřejnou funkcí a nikdo nesmí zasahovat do jejího nezávislého výkonu. Pro činy spáchané při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s výkonem této funkce lze

²¹ Tato kapitola čerpá z článku Jana Sklenáře „K možnosti trestněprávní ochrany osoby rozhodce de lege ferenda“, publikovaného 17. ledna 2005 na www.epravo.cz.

soudce trestně stíhat nebo vzít do vazby jen se souhlasem prezidenta republiky. Soudci jsou tedy chráněni procesní imunitou.

Vedle moci soudní pak zákonodárce aproboval institut rozhodčího řízení, který se do jisté míry výkonu soudní moci podobá, ale je právě otázkou, zda míra podobnosti je dostatečná na to, abychom i osobu rozhodce chránili prostředky veřejného práva. Můžeme rozeznávat několik základních teoretických proudů.

Smluvní teorie chápe rozhodčí řízení jako institut závazkového práva, v podstatě jako zvláštní smluvní typ. Takový přístup pak pochopitelně úvahy o zvláštním zacházení s rozhodci nezakládá.

Na opačném pólu jurisdikční teorie zdůrazňuje, že rozhodčí řízení je aprobováno zákonem, na základě zákona má rozhodce pravomoc závazně rozhodnout spor (rozhodčí smlouva je pak procesním institutem, který volí pro daný spor či okruh sporů formu rozhodčího řízení). Rozhodčí nález je tedy stejně jako soudní rozhodnutí projevem vůle státní moci a pozice rozhodce v řízení odpovídá pozici soudce.

Z obou těchto teorií vychází přístup, podle něhož rozhodčí smlouva je institutem závazkového práva, tudíž volba rozhodčího řízení pro daný okruh sporů mezi stranami je smluvní povahy, ale rozhodčí řízení samo a výkon funkce rozhodce vychází z ustanovení zákona, nikoli již z vůle stran a rozhodce je tedy v obdobné pozici jako soudce. Tuto teorii nazýváme moderní smluvní teorie²².

Vykonává tedy rozhodce při rozhodování sporu mezi stranami veřejnou moc nebo jen „narovnává“ majetkové záležitosti stran v zastoupení stran tam, kde tyto nejsou schopny vyřešit spor samy smírně?

Rozhodčí řízení lze považovat za výjimku z řízení soudního. Příslušnost soudu je založena vždy, rozhodci musí být dána rozhodčí smlouvou. Tu je možné uzavřít jen o určitých sporech - tam, kde lze uzavřít smír. Nejsou tudíž dotčena práva třetích osob či veřejný pořádek. Jedná se o spory, které mají strany plně ve své dispozici.

Zatímco soudce rozhoduje vždy podle nějakého právního řádu (většinou lex fori, práva zvoleného stranami či práva, na něž odkazují kolizní normy lex fori), v rozhodčím řízení mohou strany rozhodce zmocnit k rozhodnutí sporu podle obchodních zvyklostí či na základě ekvity. To je další prvek tato dvě řízení výrazně odlišující.

²² Růžička, K., c.d. 6, s. 20 n.

Jak je zmíněno výše, rozhodci nemají při konání řízení donucovací pravomoc. Veškeré procesní úkony musí být buď stranami vykonány dobrovolně nebo je o jejich nucený výkon třeba dožádat obecný soud.

Pokud dále srovnáme požadavky, které klade zákon na osobu soudce s požadavky, které jsou kladeny na osobu rozhodce, musíme dojít k závěru, že přestože v praxi bude velká část rozhodců osobami vysoce kvalifikovanými, nelze z tohoto úhlu pohledu stavět tyto dvě funkce na stejnou úroveň.

Konečný rozhodčí náleží je exekučním titulem. Můžeme říci, že povaha rozhodčího nálezu je stejná, jako rozsudku. Rozhodčí náleží však může být k návrhu kterékoli ze stran přezkoumán a zrušen obecným soudem, byť jen na základě zákonem stanovených důvodů. Uplatňuje se zde tedy jednostranná kontrolní pravomoc obecných soudů.

Na druhou stranu nelze nevidět význam rozhodčího soudnictví v mezinárodním obchodním styku, jeho faktickou váhu. Renomé zejména některých stálých rozhodčích institucí a vliv jejich „jurisprudence“ na mezinárodní obchodní praxi lze stěží srovnávat s autoritou obchodních soudů. Nelze mít pochybnosti o tom, že rozhodci těchto stálých rozhodčích institucí jsou špičkovými odborníky. Také hodnota sporů rozhodovaných na mezinárodním poli cestou arbitráže svědčí o významu tohoto institutu. Nejen obchodníci, ale také samy státy svěřují své zejména investiční spory rozhodčímu řízení. V neposlední řadě zmíníme dosah Newyorské úmluvy, která zavazuje státy uznat a vykonat cizí rozhodčí náleží (a zároveň povinnost obecných soudů uznat písemnou rozhodčí smlouvu mezi stranami a odkázat je na rozhodčí řízení), kterou ratifikovalo více než 147 států světa.

Otázka ochrany osoby rozhodce je otázkou, kterou přináší praxe. Rostoucí význam rozhodčího řízení, rostoucí požadavky na osobu rozhodce, rostoucí hodnota sporů v rozhodčím řízení jsou argumenty, které svědčí o tom, že ochrana osoby rozhodce se stala věcí veřejného zájmu. Úvahy de lege ferenda o funkci rozhodce jako o veřejné funkci jsou tudíž vzhledem k výše uvedenému zcela legitimní, přesto zůstává tato otázka v České republice na úrovni akademických debat.

1. 6. 6. Odměna rozhodce

U stálých rozhodčích soudů řeší tuto otázku rozhodčí řád, resp. sazebník odměn. Strany pak platí zálohu na odměnu rozhodci v rámci zálohy na náklady řízení, bez níž není řízení zahájeno. Například rozhodčí řád MOK v Paříži stanoví, že žalobce může být po podání žaloby požádán generálním tajemníkem soudu o složení předběžné zálohy na krytí nákladů na

rozhodčí řízení. Jakmile budou známy všechny nároky a protinároky, stanoví soud podle hodnoty sporu zálohu na krytí výloh a odměn rozhodců a správních nákladů soudu. Tato záloha může být kdykoli v průběhu řízení měněna v závislosti na vývoji v řízení. Tuto zálohu platí strany rovným dílem, zvláštní zálohy, které může soud stanovit v závislosti na žalobních nárocích stran, pak platí strany v hodnotě svého nároku či protinároku. O celkových nákladech řízení je pak rozhodnuto v konečném rozhodčím nálezu. Rozhodčí řád dále stanoví, že soud smí stanovit vyšší nebo nižší odměny rozhodců, než jaké určuje příslušný sazebník, pokud by to bylo zapotřebí vzhledem k výjimečným okolnostem případu.

V rozhodčím řízení ad hoc je odměna rozhodců sjednávána mezi rozhodci na straně jedné a stranami sporu na straně druhé. Obvykle je odměna stanovena jako částka, za kterou jsou rozhodci ochotni rozhodnout spor a ta je pak stranami nesena rovným dílem. S požadavkem nestranného rozhodování je neslučitelné, aby každá strana platila svého rozhodce.

Stanovení odměny rozhodce může být v některých případech obtížné. Přednost je dána odměně sjednané stranami, jinak se požaduje odměna „obvyklá“. Obvyklou výši odměn rozhodců v řízení ad hoc však prakticky nelze zjistit, neboť se nejedná o zveřejňovanou informaci. Lze tudíž doporučit smluvit v rozhodčí smlouvě užití určitých objektivních kritérií, která budou následně sloužit k určení výše odměny²³.

1. 7. Průběh rozhodčího řízení

1. 7. 1. Zásady rozhodčího řízení

Rozhodčí řízení, stejně jako řízení soudní jehož je alternativou, je ovládáno určitými zásadami. Většinou se jedná o zásady, jež známe z řízení soudního, modifikované specifickou povahou řízení rozhodčího.

Zásada rovnosti je jednou ze základních zásad a nalzáme ji v § 18 ZRŘ. S ní souvisí požadavek na nepodjatost rozhodce a nestrannost jeho rozhodování. Ustanovení dále stanoví, že stranám musí být dána plná příležitost k uplatnění jejich práv. To je rozvedeno v § 21 jako povinnost rozhodců učinit přiměřená opatření, aby strana, která bez své viny zmeškala zcela či z části řízení či některý úkon v řízení, mohla tento vykonat dodatečně. Nedostatek možnosti účastnit se projednání věci je také důvodem, pro který může strana žádat zrušení rozhodčího nálezu soudem (§ 31 ZRŘ).

²³ Raban, P., Alternativní řešení sporů, arbitráž a rozhodci v České a Slovenské republice a zahraničí, s. 124 n.

Zásada dispoziční, která rovněž ovládá i civilní řízení sporné, je v rozhodčím řízení ještě širší. Strany mají ve své dispozici výběr mezi řízením ad hoc nebo před stálým soudem, mohou svobodně zvolit osoby rozhodce, místo sudiště, postup řízení, dobu trvání řízení apod.

Zásada rychlosti a hospodárnosti řízení je zároveň zásadou i hlavní výhodou rozhodčího řízení.

S předchozí zásadou souvisí **zásada neformálnosti** vedení řízení. Jak již bylo řečeno, způsob vedení řízení je v dispozici stran, ty stanoví, zda bude nařízeno ústní jednání či bude věc rozhodnuta na základě písemných důkazů. V obou případech ovládá řízení **zásada projednací**, tzn. že rozhodci postupují podle důkazů předkládaných stranami ke zjištění skutkového stavu. V rozhodčím řízení tudíž platí také zásada **materiální pravdy a volného hodnocení důkazů**.

1. 7. 2. Zahájení rozhodčího řízení

ZRŘ v § 14 říká, že rozhodčí řízení se zahajuje **žalobou** v den, kdy došla stálému rozhodčímu soudu nebo rozhodci.

Dohodly-li se strany na řízení před rozhodci stálého rozhodčího soudu, bude podrobnější pravidla o místě a způsobu podání žaloby obsahovat rozhodčí řád nebo rozhodčí pravidla soudu. Tak tomu je i v případě obsahu a formálních náležitostí žaloby. Řád Rozhodčího soudu při HK a AK pro mezinárodní spory stanoví, že žaloba se podává Rozhodčímu soudu. Podmínkou pro projednání žaloby je zaplacení poplatku za rozhodčí řízení a paušálu na správní náklady Rozhodčího soudu. Obsahové náležitosti žaloby Řád dělí na ty, které součástí žaloby být musí (přesné označení stran, adresy stran, nárok žalobce a podpis žalobce) a ty, které žaloba obsahovat má (poukaz na založení pravomoci Rozhodčího soudu, skutečnosti osvědčující žalobcův nárok, hodnotu předmětu sporu, jméno rozhodce jmenovaného žalobcem).

V případě rozhodčího řízení ad hoc se podává žaloba předsedajícímu rozhodci, je-li tento určen či jmenován. Není-li tomu tak, pak kterémukoli určenému či jmenovanému rozhodci. Náležitosti žaloby ZRŘ nestanoví a tak je třeba na základě § 30 použít pro jejich určení přiměřeně OSŘ. Ten v § 79 odkazuje logicky na přibližně tytéž skutečnosti, jako výše zmíněný Řád.

Rozhodčí soud, předsedající rozhodce či rozhodce jsou povinni na žalobě vyznačit den, kdy mu tato došla a tento den je pak dnem zahájení řízení.

Ve vzorovém zákoně UNCITRAL se setkáváme s jinou úpravou zahájení řízení, s níž se pak prostřednictvím adaptace tohoto zákona můžeme potkat v některých právních řádech. Vzorový zákon stanoví, že rozhodčí řízení je zahájeno dnem, kdy žaloba, předložená rozhodčímu soudu či rozhodci, byla přijata žalovaným (v české právní terminologii je tento úkon nazýván oznámením o zahájení řízení, což v tomto případě, jak patrně, nelze použít). Tento mechanismus se uplatní, pokud se strany nedohodly jinak, což lze považovat za odkaz na den, kdy žaloba došla rozhodci či instituci.

Žalobu je možné podat i v jiném jazyce než českém, je-li v rozhodčí smlouvě sjednáno, že se řízení povede v cizím jazyce²⁴. Osoby rozhodců často disponují dobrou znalostí cizího jazyka a tato možnost představuje pro strany neopominutelnou výhodu oproti řízení soudnímu.

Obdobně jako v řízení civilním, dávají procesní řády rozhodčích institucí žalobci lhůtu k odstranění vad podání a následně uvědomí žalovaného o zahájení řízení (zasláním kopie žaloby) současně s lhůtou (nejčastěji 30-ti denní) pro podání žalobní odpovědi. Její součástí má být i jméno rozhodce jmenovaného žalovaným. Takto nalézáme upravenou fázi přípravy projednání sporu v řádech Rozhodčího soudu při HK a AK, Rozhodčího soudu Mezinárodní obchodní komory v Paříži či Americké rozhodčí instituce (zde pouze s tou výjimkou, že žalobce zasílá žalobu žalovanému sám). Vidíme zde mnoho shodných rysů s řízením civilním.

Naproti tomu vzorový zákon UNCITRAL akcentuje soukromoprávní aspekt řízení a dovoluje ponechat na dohodě stran lhůty i rozsah vyjádření, návrhů či důkazů shromažďovaných pro jednání ve věci.

1. 7. 3. Účinky zahájení řízení

ZRŘ v § 14 odst. 1 věta druhá přiznává podání žaloby rozhodci či rozhodčímu soudu tytéž účinky jako podání žaloby u soudu. Některé najdeme upraveny v ZRŘ, ostatní je třeba hledat v OSŘ.

Podáním žaloby vzniká rozhodci povinnost zkoumat procesní podmínky řízení předtím, než začne jednat ve věci samé. Musí především zkoumat:

- náležitosti žaloby a jejího podání,
- způsob ustavení samorozhodce či rozhodčího senátu,
- existenci a platnost rozhodčí smlouvy zakládající pravomoc rozhodce,

²⁴ Bělohávek, A., c.d. 14, s. 110.

- procesní způsobilost stran a účastníků řízení, příp. jejich zastoupení,
- překážku litispendence,
- překážku res iudicata.

Pokud řízení proběhlo, aniž by byly splněny výše uvedené podmínky, je z těchto důvodů možné dosáhnout zrušení rozhodčího nálezu v řízení vydaného či zastavení jeho výkonu (§ 31 ZRŘ).

Podáním žaloby se staví promlčecí a prekluzivní lhůty. Za určitých podmínek dochází k tomuto účinku i v případě, kdy byla žaloba podána u nepříslušného orgánu. Byla-li žaloba podána u soudu, přestože ve věci existuje platná rozhodčí smlouva, stanoví § 106 OSŘ a zároveň i Newyorská úmluva povinnost soudu odkázat strany na rozhodčí řízení. § 106 odst. 2 OSŘ dále uvádí, že účinky původního návrhu zůstávají zachovány, pokud v téže věci byl podán návrh na zahájení rozhodčího řízení do 30-ti dnů od doručení usnesení soudu o zastavení řízení. Dosah této normy se pochopitelně nebude vztahovat na případ, kdy byla podána žaloba u českého soudu, ale existuje platná rozhodčí smlouva znějící na sudiště v zahraničí. V takovém případě bude nutné použít procesních norem fóra.

Je-li podána žaloba u nepříslušného rozhodce (rozhodčí smlouva neexistuje, je neplatná či zanikla nebo je dána příslušnost jiného rozhodce či jiné rozhodčí instituce), jsou účinky žaloby na základě § 16 ZRŘ taktéž zachovány, podá-li žalobce návrh na zahájení řízení u příslušného orgánu do 30 dnů od doručení rozhodnutí o nedostatku pravomoci.

Za stejné podmínky jsou účinky žaloby zachovány, byl-li zrušen rozhodčí nález (§ 16 ZRŘ).

1. 7. 4. Příprava projednání sporu

Před samotným projednáním meritů věci je třeba vyřešit několik dílčích, procesních otázek, které již byly převážně zmíněny v předchozích kapitolách. Zde tedy jen stručný přehled, opírající se především o Řády rozhodčích soudů (při HK a AK v Praze, Mezinárodní obchodní komory v Paříži – MOK či Americké rozhodčí asociace – AAA).

Po oznámení žaloby žalovanému následuje tedy 30-ti denní lhůta, která slouží k podání žalobní odpovědi podepřené příslušnými důkazy. V této lhůtě je také žalovaný oprávněn podat protižalobu, námítky započtení. V žalobní odpovědi uvede žalovaný jméno rozhodce, kterého za svou stranu jmenuje, případně žádost, aby předseda rozhodčího soudu jmenoval rozhodce za ni. Zároveň se jedná o fázi řízení, v níž (pokud se tak nestalo již v rozhodčí

smlouvě) se uzavírají procesní dohody - počet rozhodců, místo konání řízení či jazyk, v kterém se bude řízení vést.

Ve lhůtě pro podání žalobní odpovědi je také třeba vznést případnou námitku nepřislušnosti, o níž rozhoduje u Rozhodčího soudu při HK a AK jeho předsednictvo (u vnitrostátních sporů rozhodci), u AAA či MOK pak samotný rozhodčí senát.

Při jmenování rozhodců náleží rozhodnutí opět prvotně stranám, podpůrně rozhodčímu soudu. Jestliže strany nejmenují rozhodce ve stanovené lhůtě, určí je předseda Rozhodčího soudu při HK a AK. Učiní tak výběrem vhodné osoby uvedené na listině rozhodců, kterou vede RS zvlášť pro vnitrostátní a pro mezinárodní spory.

Řád Rozhodčího soudu MOK v Paříži stanoví, že spor rozhoduje jediný rozhodce, nedohodly-li se strany jinak či nevyžaduje-li to povaha sporu. Dohodnou-li se strany na osobě rozhodce či jmenuje-li každá strana v čas rozhodce, soud jejich jmenování potvrdí. V opačném případě jmenuje rozhodce soud, a to k návrhu Národního výboru MOK státu, jehož je strana státním příslušníkem (mají-li být rozhodci tři a jedná se o rozhodce jedné strany) či Národního výboru MOK, který soud považuje za vhodný (jedná-li se o samorozhodce). Řád dále říká, že jediný rozhodce nebo předseda rozhodčího senátu musí být jiné státní příslušnosti než strany, ledaže by proti tomu strany nevznesly námitku. To posiluje neutralitu při jmenování rozhodců.

Proti osobám rozhodců mohou strany podat námitky. Řád RS při HK a AK hovoří o odmítnutí rozhodce, znalce či tlumočnicka, má-li strana důvodné pochybnosti o jejich nepodjatosti. O odmítnutí rozhodují zbývající členové senátu či předsednictvo RS. Připomeňme zákonný požadavek, že rozhodce je povinen oznámit bez odkladu stranám nebo soudu všechny okolnosti vzbuzující oprávněné pochybnosti o jeho nepodjatosti, který výslovně uvádějí i Řády zahraničních rozhodčích institucí.

Pokud se před zahájením řízení nebo i v jeho průběhu ukáže, že by mohl být ohrožen výkon rozhodčího nálezu, může se kterákoli strana obrátit na obecný soud s návrhem na předběžné opatření (§ 22 ZRŘ). Rozhodci jako soukromé osoby a Rozhodčí soud jako soukromá instituce tudíž takovou pravomoc nemají. V tomto smyslu se vyjadřuje i Řád RS, který ukládá straně povinnost uvědomit Rozhodčí soud o podání takového návrhu na obecný soud. Naproti tomu Pravidla řešení mezinárodních sporů Americké rozhodčí asociace a ICC Rozhodčí řád k nařízení předběžných opatření stanoví, že na žádost některé ze stran je rozhodčí senát oprávněn nařídit jakékoliv předběžné opatření, považuje-li to za nezbytné. Takové opatření může rozhodčí soud podmínit poskytnutím přiměřeného zajištění (finančního) stranou, která o

to požádala. Předběžná či ochranná opatření nařizuje rozhodčí senát ve formě prozatímního rozhodnutí, prozatímního nálezu²⁵.

1. 7. 5. Projednání sporu

Řád RS při HK a AK stanoví, že spor se projednává při ústním jednání v neveřejném zasedání. Na toto zasedání musí být strany předvolány tak, aby měly alespoň 30-ti denní lhůtu k přípravě. Strany se mohou své účasti na jednání výslovně vzdát, spor tak bude projednán v její nepřítomnosti. Strany se pochopitelně mohou dát v řízení zastupovat.

Ústní jednání se konat nemusí, pokud se strany dohodly na zjednodušeném řízení. V takovém případě rozhoduje rozhodce či senát pouze na základě písemných podkladů. Ústní jednání nařídí, jsou-li písemní podklady nedostatečné.

Protižalobu a námitku započtení vyplývající z jiného právního vztahu než nárok uplatněný žalobou je žalovaný oprávněn podat do skončení ústního jednání o základní žalobě. Opožděné podání mající za následek průtahy v rozhodčím řízení je stíháno uložením náhrady zvýšených nákladů řízení.

Řád opravňuje rozhodčí senát, aby podle okolností případu vyzval v kterékoli fázi řízení strany k uzavření smíru. Za tímto účelem je oprávněn předložit stranám návrhy, doporučení a podněty k takovému urovnání sporu.

Dále se Řád zabývá otázkami dokazování, které však upravuje jen stručně. Jelikož podobně stručný je i zákon o rozhodčím řízení, je třeba většinu otázek dokazování hledat především v občanském soudním řádu. Prakticky to budou tedy nejčastěji listinné důkazy, výslechy stran, účastníků a svědků, znalecké posudky, ohledání. Naopak z neveřejného charakteru rozhodčího řízení plyne, že nebude připuštěno provedení důkazu obsahem spisu vedeného v jiné věci mezi týmiž účastníky²⁶. Průběh dokazování je opět poznamenán nedostatkem donucovací pravomoci rozhodců, a tak mohou, jak říká zákon, rozhodci provádět důkazy jen tehdy, byly-li jim poskytnuty. V opačném případě je třeba o provedení důkazu požádat obecný soud, který je takovému dožádání povinen vyhovět.

Na mezinárodním poli se otázka dokazování stala předmětem zájmu již zmiňovaného Výboru pro arbitráž a alternativní řešení sporů v rámci Sekce obchodního práva v Mezinárodní právní asociaci (IBA). Tento výbor expertů v oblasti mezinárodně-obchodního

²⁵ American Arbitration Association, Pravidla řešení mezinárodních sporů, čl. 21.

²⁶ Bělohávek, A., c.d. 14, s. 165.

rozhodčího řízení vypracoval **Pravidla provádění důkazů v mezinárodní arbitráži**²⁷, jako pramen pro strany a rozhodce, který jim umožní provést fázi dokazování v mezinárodním rozhodčím řízení účinně a hospodárně. Pravidla mají nezávazný charakter, nejsou pramenem práva, strany však mohou dohodou odkázat na jejich užití. V takovém případě jsou strany i rozhodci povinni se Pravidly řídit, není-li to v rozporu s kogentními normami rozhodného práva. Pravidla se podrobně zabývají způsobem provádění důkazů, kterými jsou: listinné důkazy, svědectví, posudky znalců jmenovaných stranami, posudky znalců jmenovaných rozhodčím soudem, ohledání na místě, důkazní slyšení. Pravidla jsou vedena zásadou zjištění materiální pravdy, volného hodnocení důkazů, důvěrnosti a profesionality řízení.

1. 7. 6. Skončení řízení

Jakmile se rozhodčí senát ujistí, že strany měly dostatečnou příležitost přednést svá tvrzení a usoudí, že okolnosti důležité pro rozhodnutí sporu byly dostatečně objasněny, prohlásí ústní jednání za skončené. Poté již nelze činit žádná další podání, vznášet argumenty nebo předkládat důkazy, kromě případů, kdy se ukáže, že vzhledem k nedostatečným zjištěním lze věc rozhodnout pouze částečně. V takovém případě vydá rozhodčí senát částečný rozhodčí nález a pokračuje v jednání ohledně nejasných skutečností.

Rozhodčí řízení tudíž končí vydáním rozhodčího nálezu nebo usnesení o zastavení řízení. Rozhodčím nálezem senát rozhoduje ve věci samé. Usnesení o zastavení řízení vydává v ostatních případech, což je zejména situace kdy žaloba byla vzata žalobcem zpět, strany uzavřely v průběhu řízení smír, rozhodčí senát (v případě mezinárodních sporů u RS při HK a AK Předsednictvo) konstatoval svou nepříslušnost a u stálých rozhodčích institucí též nezaplacením poplatku za řízení.

1. 7. 7. Rozhodčí řízení on-line

Nejedná se o zvláštní typ řízení, ale zvláštní způsob vedení rozhodčího řízení. Používání informačních technologií je neopomenutelnou součástí dnešní každodennosti. Většina právních úprav postupně nachází cestu k uznání elektronického dokumentu a rozhodčí řízení v elektronické formě představuje pro strany možnost znatelných úspor.

²⁷ IBA Rules on the Taking of Evidence in International Commercial Arbitration, přijata 1. června 1999 rozhodnutím Rady IBA.

1. června 2004 byl Rozhodčím soudem při HK ČR a AK ČR přijat **zvláštní dodatek Řádu pro rozhodčí řízení on-line** (dále Řád on-line), který je dodatkem Řádu pro vnitrostátní spory.

Tento Řád on-line umožňuje, aby všechna podání stran byla činěna elektronickou formou, aby řízení bylo vedeno elektronickou formou a aby rozhodčí nález byl vydán elektronickou formou.

Řád uvádí jako tzv. Administrační místo internetovou adresu www.arbcourtonline.cz, jejímž prostřednictvím lze řízení zahájit a hradit veškeré poplatky. Pro vedení konkrétního sporu je pak zřízena unikátní adresa (webová stránka), na níž mají přístup pouze účastníci řízení a Rozhodčí soud, a kde jsou uchovávány veškeré dokumenty související se sporem. Tato adresa se nazývá podle Řádu on-line Sudištěm.

Řád on-line stanoví i další podmínky řízení v elektronické podobě. Důležité jsou dále technické požadavky na zabezpečení řízení a možnosti účastníků. Řád on-line stanoví, že Rozhodčí soud může odmítnout vedení řízení on-line shledá-li, že účastník řízení se není po technické stránce schopen řízení účastnit.

Rozhodčí nález je taktéž vydán elektronicky, a to jeho uveřejněním na sudišti. Uveřejnění nálezu se oznamuje stranám e-mailem. Rozhodčí nález je podepsán rozhodci v souladu s požadavky zákona č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu. Místem vydání rozhodčího nálezu je sídlo Rozhodčího soudu v Praze.

Poměrně široké možnosti užití informačních technologií umožňuje Mezinárodní rozhodčí soud při Mezinárodní obchodní komoře v Paříži. Pravidla užívání informačních technologií v mezinárodní arbitráži se věnují předávání dokumentů v elektronické podobě, elektronickou komunikací a pořádáním video či audio konferencí. S širokým užitím těchto způsobů komunikace například počítají Pravidla pro řešení tzv. malých sporů, která zavádí velmi rychlé, pružné a operativní řízení. Jeho další výhodou je to, že otázka, zda se mezi nimi jedná o malý spor, závisí plně na posouzení a vůli stran.

Rozhodčí soud při HK ČR a AK ČR se tak stal jedním z prvních stálých rozhodčích soudů na světě, před nímž je možno touto formou vést řízení²⁸. Do budoucna lze předpokládat významné rozšíření elektronických forem řízení, které za předpokladu vysoké úrovně technického zabezpečení představují pro strany další zrychlení a zjednodušení řešení jejich sporů.

²⁸ Bělohávek, A., c.d. 14, s. XVII Úvodu.

1. 8. Rozhodčí nález

Ani v ZRŘ, ani v mezinárodních úmluvách nenacházíme definici rozhodčího nálezu. Je však zřejmé, že se jedná o **konečné rozhodnutí ve věci samé**.

Zákon pak stanoví náležitosti rozhodčího nálezu, které dále určují jeho povahu. Nález musí být vyhotoven písemně a toto písemné vyhotovení musí být doručeno stranám. Po doručení je nález opatřen doložkou právní moci, neboť se jedná o rozhodnutí konečné, a nález je tak soudně vykonatelný.

Rozhodčí nález je usnesen většinou rozhodců, kteří jej též podepisují. V Řádu Rozhodčího soudu při HK a AK nalézáme, že v nálezu je třeba uvést důvod, proč podpis některého z rozhodců chybí. Tím může být buď odůvodněná nepřítomnost rozhodce či jeho nesouhlas s výrokem. Separátní votum nesouhlasícího rozhodce, v němž uvede svůj odlišný názor, je též možné uvést.

Strukturou odpovídá rozhodčí nález v podstatě rozsudku. Nalézáme zde označení rozhodčího soudu, jména rozhodců nebo rozhodce, který nález vydal, místo a datum vydání nálezu, označení stran a dalších účastníků sporu, předmět sporu a stručné vylíčení okolností sporu. Výroková část pak obsahuje rozhodnutí o žalobních nárocích, dále o poplatcích a o nákladech sporu. Nález obsahuje vždy odůvodnění, ledaže se strany na základě § 25 odst. 2 ZRŘ dohodly, že odůvodnění není třeba. Následují již zmiňované podpisy rozhodců.

Formální chyby nálezu, totiž chyby v psaní, ve výpočtech a jiné zřejmé nesprávnosti opraví rozhodci či rozhodčí senát kdykoli na žádost strany.

Zákon o rozhodčím řízení nerozlišuje žádné druhy rozhodčích nálezů. Přesto se v praxi Rozhodčího soudu při HK a AK i rozhodčích soudů v zahraničí setkáváme s různou podobou rozhodčích nálezů. Mluvíme o konečné rozhodčím nálezu, částečném, doplňujícím a mezitímním rozhodčím nálezu.

Konečný rozhodčí nález je takový, kterým se rozhoduje konečně o všech nárocích uplatněných spornými stranami. Jeho hlavním znakem není ani tak to, že je to konečný nález, neboť konečný je i nález částečný, ale to, že je jím rozhodnuto o všech nárocích ve sporu. Přesněji je tedy hovořit o nálezu celkovém.

Jak z uvedeného vyplývá, **částečným nálezem** je rozhodnuto jen o některém nároku či o některé konkrétní části nároku. I toto rozhodnutí je konečné. Rozhodci pak pokračují v řízení ohledně zbylých nároků.

Přestože je nález vydán jako konečný a celkový, může se stát, že se ukáže, že v nálezu byly opomenuty některé otázky či nebylo rozhodnuto o všech uplatňovaných nárocích. V takovém

případě může kterákoli ze stran podat do 30-ti dnů od doručení rozhodčího nálezu žádost o vydání **doplňujícího rozhodčího nálezu**. Rozhodce či rozhodčí senát pak většinou nařídí o dané otázce nové ústní jednání.

O vydání **mezitímního rozhodčího nálezu** požádá žalobce zpravidla tehdy, jestliže existují pochybnosti již o opodstatněnosti nároku, natož pak o jeho výši²⁹. Rozhodce či senát tak mezitímním nálezem rozhodnou, zda je nárok oprávněný a teprve potom pokračují v řízení o výši nároku. Takové řešení zvyšuje žalobcovu jistotu a dovoluje mu optimalizovat náklady řízení.

Dále rozeznáváme rozhodčí nálezy **domácí** a rozhodčí nálezy **cizí**. Toto dělení bude významné zejména ve fázi výkonu rozhodčího nálezu, kde se oba druhy nálezu mohou setkat s rozdílným režimem. Není samozřejmostí, že kritériem tohoto členění je místo konání rozhodčího řízení tak, jak je to upraveno českým právem, může se též řídit tím, jakých procesních právních norem bylo v řízení užito³⁰.

Vzorový zákon UNCITRAL, rozhodčí pravidla UNCITRAL či například rozhodčí Řád Mezinárodní obchodní komory v Paříži dávají stranám možnost, požádat rozhodce či senát o výklad vydaného rozhodčího nálezu. V mezinárodní praxi je tak podání výkladu rozhodčího nálezu obvyklé a děje se tak formou vydání dodatku k rozhodčímu nálezu, který se stane jeho nedílnou součástí. České právní předpisy na tuto možnost nepamatují.

Rozhodčí nález má po doručení stranám stejné **právní účinky** jako pravomocné soudní rozhodnutí. Teorie hovoří o účincích formálních, které spočívají v nenapadnutelnosti nálezu odvoláním a materiálních, které znamenají závaznost nálezu pro strany sporu, státní a jiné orgány (*res iudicata*). Takový nález lze po uplynutí doby v něm stanovené pro dobrovolné plnění nuceně vykonat.

Rozhodčí řízení je ovládáno zásadou jednoinstančnosti, takže proti rozhodčím nálezům není obvykle přípustné odvolání. § 27 ZRŘ však stanoví, že přezkum vydaného rozhodčího nálezu si mohou strany dohodnout. Lze tak učinit dohodou stran v rozhodčí smlouvě, po vydání nálezu mají pak strany zákonnou 30-ti denní lhůtu na podání žádosti o přezkum nálezu. O tom pak rozhodují nově jmenovaní rozhodci odlišní od osob rozhodujících v prvním stupni a rozhodnutí je vydáno opět ve formě rozhodčího nálezu, který původní nález potvrzuje, mění či ruší.

Předmětem rozhodčího řízení mohou být pouze spory, o nichž lze uzavřít smír. Rozhodce má dále v průběhu řízení působit na strany, aby se dohodly na smíru. Dojde-li k uzavření

²⁹ Růžička, K., c.d. 6, s. 130.

³⁰ Rozehnalová, N., c.d. 1, s. 162.

smíru, je tento sice soudně vykonatelný, ale nemá účinky rozhodčího nálezu a není tudíž například vykonatelný v režimu Newyorské úmluvy. ZRŘ proto v § 24 odst. 2 umožňuje, aby na žádost stran byl smír vydán ve formě rozhodčího nálezu. Tato skutečnost je pak uvedena v odůvodnění nálezu.

1. 9. Náklady rozhodčího řízení

Vnitrostátní právní úprava ani mezinárodní úmluvy neobsahují úpravu věnující se otázce nákladů řízení. Ta je pro řízení před stálou rozhodčí institucí upravena řádem rozhodčího soudu a pro řízení ad hoc je otázkou dohody mezi rozhodci a stranami.

Řád, resp. Pravidla o nákladech řízení u Rozhodčího soudu při HK a AK hovoří o následujících druzích nákladů řízení:

- poplatky za rozhodčí řízení; ty mají krýt obvyklé všeobecné náklady spojené s řízením, jako jsou odměny rozhodců či výdaje spojené s poskytováním služeb. Výše poplatku je stanovena podle hodnoty sporu a poplatek je povinen zaplatit žalobce při podání žaloby a žalovaný při podání protižaloby. Není-li poplatek zaplacen, žaloba se neprojednává a řízení se zastaví. Poplatek nese zpravidla ta ze stran, která ve sporu podlehlá. Bylo-li žalobě vyhověno zčásti, je úhrada poplatku rozdělena poměrně mezi strany;
- zvláštní náklady vznikající Rozhodčímu soudu; jedná se o náklady, k nimž dochází při projednávání konkrétního sporu prováděním důkazů, vyplácením znalečného, tlumočeného, cestovních a pobytových výloh zahraničních rozhodců, pořizováním překladů apod. Tyto náklady se hradí ve skutečné výši a strana, která požaduje provedení takového úkonu je povinna složit přiměřenou zálohu. O konečné úhradě zvláštních nákladů je rozhodnuto v rozhodčím nálezu či usnesení o zastavení řízení;
- vlastní výlohy stran; nejvýznamnější položkou zde budou zejména výlohy na právní zastoupení stran. Řád říká, že výlohy nese každá strana sama, v odůvodněných případech může být v rozhodčím nálezu či usnesení o zastavení řízení přiznána jejich částečná náhrada.
- správní náklady Rozhodčího soudu; jedná se o režijní náklady vznikající Rozhodčímu soudu v souvislosti s projednáváním konkrétního mezinárodního sporu. Pravidla o nákladech řízení o sporech vnitrostátních tento druh nákladů neobsahují. Do této skupiny spadají náklady na cestovné, telekomunikační náklady, administrativní výlohy apod., s výjimkou nákladů zvláštních. Na správní náklady skládá žalující strana

přiměřenou paušální zálohu. O hrazení správních nákladů platí obdobně ustanovení o poplatku.

1. 10. Rozhodné právo

1.10.1. Procesní normy

V mezinárodním rozhodčím řízení se setkáváme s otázkou, jaké procesní normy budou řízení ovládat. Zatímco řízení soudní je přísně ovládáno zásadou *lex fori*, v řízení rozhodčím, jak patrně, byla tato zásada prolomena ve prospěch autonomie vůle stran. Přesto nelze říci, že v jakémkoli případě záleží jen na dohodě stran. Můžeme sledovat různé teoretické přístupy.

Teritoriální pojetí je spjato se zásadou *legis arbitri* což znamená, že místem sudiště volí strany zároveň rozhodné procesní normy. Procesní normy fora pak mohou připustit určitou dispozici stran řízením. Obecné soudy státu fora pak vykonávají kontrolní a pomocné funkce tam, kde je rozhodci sami konat nemohou.

Na opačné straně **přístup smluvní** vazbu mezi místem sudiště a procesními normami tohoto státu nepovažuje za nutnou a dává stranám možnost dohodnout si použití procesního práva jiného státu, než je stát fora. Podle této teorie tedy jinými slovy "rozhodci nemají forum"³¹.

Lze říci, že současná praxe a moderní právní úpravy tendují ke kombinaci obou přístupů, tj. volba procesního práva jiného právního řádu jako celku než je řád fora je možný, neboť ho právní řád fora výslovně připouští. Taková je například úprava francouzská či švýcarská, naopak procesní normy fora se v určité míře prosazují je-li sudištěm Německo.

Také česká právní úprava je ovládána zásadou *legis fori*. Na spory s mezinárodním prvkem jsou aplikovány procesní normy českého práva, tudíž normy obsažené v ZRŘ a na základě § 30 pak přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu, nestanoví-li ZRŘ jinak. Matoucím dojmem pak může působit ustanovení § 19 ZRŘ, které říká, že strany se mohou dohodnout na postupu, kterým mají rozhodci vést řízení. To může vyvolat dojem, že strany mohou s řízením plně disponovat, tj. zvolit jako celek procesní normy jiného státu. Vzhledem k systematickému zařazení ustanovení v zákoně (nespadá do ustanovení o poměru k cizině) se však lze domnívat, že to není jeho účelem, a že v dispozici s procesními normami jsou strany limitovány kogentními ustanoveními českého procesního práva.

³¹ Berger, K. P., *International Economic Arbitration*, Boston 1993, s. 638.

1. 10. 2. Právo rozhodné pro meritum věci

Rozhodným právem je právo, kterým se řídí smlouva hlavní, z níž spor vznikl. ZRŘ v § 37 stanoví, že ve sporu s mezinárodním prvkem rozhodují rozhodci spor podle práva, které si strany zvolily. Strany si mohou na základě § 9 ZMPS zvolit právo, jímž se mají řídit jejich vzájemné majetkové vztahy. Pro tuto volbu platí několik pravidel. Předně nejsou strany ve své volbě omezeny tím, že by zvolený právní řád musel mít k předmětu smlouvy či stranám samým nějaký vztah. Jinými slovy se může jednat o právo jakéhokoli státu, možná je dokonce volba i více právních řádů pro jednotlivé části právního vztahu. Strany se mohou na rozhodném právu dohodnout i dodatečně, tj. po vzniku sporu. Dodejme, že volbou právního řádu se rozumí nikoli celý právní řád, ale pouze normy hmotného práva. Zákon tak vylučuje jednak aplikaci procesních norem, na něž se, jak již bylo uvedeno, vztahuje zásada legis fori, jednak aplikaci norem kolizních, aby tak bylo zabráněno zpětnému odkazu.

V případě, že si strany rozhodné právo nezvolily, je třeba ho určit na základě kolizní normy. § 37 odst. 2 ZRŘ stanoví, že rozhodci určí rozhodné právo podle tuzemských kolizních norem. Aplikace českých kolizních norem může být vyloučena mezinárodní smlouvou, která může obsahovat pro daný případ vlastní kolizní ustanovení (například dvoustranné smlouvy o právní pomoci). České kolizní normy jsou obsaženy v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém (ZMPS), pro jednotlivé smluvní typy i obecným pravidlem pro smlouvy ostatní.

Ve sporech s mezinárodním prvkem tak může nastat situace, kdy bude muset rozhodce aplikovat cizí právo. To je jeho povinností bez ohledu na to, zda to strany navrhnou či nikoli. Za účelem zjištění obsahu cizí právní normy se může rozhodce obrátit na obecný soud, který může požádat o informaci o cizím právu Ministerstvo spravedlnosti ČR. Pokud by ovšem aplikace cizí právní normy byla v rozporu s takovými zásadami společenského a státního zřízení České republiky a jejího právního řádu, na nichž je nutno bez výhrady trvat, mohou rozhodci použít „výhrady veřejného pořádku“ a příslušnou cizí normu neaplikovat. Místo ní by byla užitá norma českého právního řádu³².

³² Růžička, K., c.d. 6, s. 124 n.

1. 10. 3. Užití Lex mercatoria

V mezinárodním obchodě může snadno nastat situace, kdy se strany neshodnou na právním řádu, který mají rozhodci aplikovat v případě sporu. Pocházejí-li například smluvní strany ze zemí s rozdílnou právní kulturou, bude se každá z nich bránit podřízení se právnímu řádu druhé strany, ale zároveň nemusí být výhodné ani užít nějaký třetí, pro obě strany neznámý právní řád. V takových případech pak často nacházíme doložky odkazující na užití mezinárodních obchodních zvyklostí a zásad. Vzhledem k roztržitémosti národních úprav závazkového práva je snaha stran zavěsit své právní vztahy do mezinárodního prostoru nejen fakticky, ale i právně, logická. Je však třeba se ptát, zda povaha norem, na něž se strany odkazují, takový odkaz dovoluje. Pochybnosti například nebudou činit normy mezinárodního práva veřejného, alespoň mezi stranami ze signatářských států. Nalézáme zde však i další normy, jejichž vznik je neodvislý od národních legislativ, jako třeba vzorové zákony, pravidla mezinárodních organizací, všeobecné právní principy, zvyklosti a úzy mezinárodního obchodu, vzorové smlouvy, dodací doložky či obchodní podmínky. Tvoří tato pravidla nějaký celek a je tento celek možné považovat za právní systém do té míry, že rozhodčí nález vydaný na jeho základě je bez dalšího uznatelný a vykonatelný v rámci každého národního právního řádu? Můžeme říci, že velká část doktríny se přiklání spíše ke kladné odpovědi³³.

Ať do pojmu *lex mercatoria* zahrneme všechny výše uvedené normy, nebo se budeme držet užšího pojetí, nemění to nic na skutečnosti, že otázka po jeho povaze je otázkou důležitou a praktickou, nicméně univerzálně nezodpověditelnou. Koncepti prosazující odpoutání se od národních právních řádů a stavící *lex mercatoria* na jejich úroveň, kdy by normy *lex mercatoria* měly být bez dalšího automaticky aplikovány na obchodně-právní vztahy s mezinárodním prvkem, je možno považovat krajní, byť naznačující určitý trend. V praxi však je třeba pamatovat, že takové řešení narazí na pomocné, kontrolní a zejména exekuční funkce obecných soudů, které na určitý národní právní řád navázány jsou.

Za reálnou je třeba považovat variantu, kdy užití *lex mercatoria* výslovně připouští národní právní řád, a to jak při volbě právního režimu stranami, tak jako možnost pro rozhodce, pokud strany volbu práva nerealizovali. Takový je například přístup Francie, kde Cour de Cassation opakovaně rozhodl, že rozhodčí nález vydaný na základě *lex mercatoria* je uznatelný a vykonatelný. *Lex mercatoria* tudíž přiznává povahu právních pravidel.

³³ Např. Růžička, K., *Institucionální rozhodčí řízení v mezinárodním obchodním styku. Právní praxe v podnikání*, 9/1997, s. 14 n.: „V každém případě však rozhodci musí aplikovat ustanovení smlouvy, z níž spor vznikl, a v mnoha případech též mezinárodní obchodní zvyklosti, které lze na daný případ aplikovat.“

Dodejme, že ač je v budoucnu možné očekávat téměř univerzální uznání právní povahy *lex mercatoria*, není tato pravidla možná považovat za ucelený systém, ale teoretický soubor určitých principů a prvků specifických pro různá odvětví obchodu. Přes unifikační a kodifikační tendence (například Zásady mezinárodních smluv vydané Mezinárodním institutem pro sjednocování soukromého práva) či relativně stálou povahu dodacích doložek a vykládacích pravidel INCOTERMS, je znakem *lex mercatoria* jeho pružnost a dynamičnost. Posílení komplexnosti a homogenity pravidel *lex mercatoria* je úkolem mezinárodních rozhodčích institucí a autorit.

1. 10. 4. Ekvita a amiable compositeur

Některé právní řády dávají stranám rozhodčího řízení možnost, aby pověřily rozhodce rozhodnout spor podle zásad spravedlnosti. Takové pověření musí být výslovné, tudíž je musí obsahovat buď již rozhodčí smlouva, smlouva o rozhodci nebo procesní dohody. Rozlišujeme rozhodování *ex aequo et bono* neboli ekvity, kdy rozhodce neaplikuje žádná právní pravidla, ale řeší spor podle svého subjektivního pocitu spravedlnosti. Takový rozhodčí nález má stejné účinky jako rozhodčí nález vydaný na základě rozhodného právního řádu.

Jako *amiable compositeur* rozhodce působí, pokud rozhoduje spor sice na základě právních norem, ale v konkrétní aplikaci jsou oprávněni měnit jejich účinky. Tato forma rozhodování není podle české právní úpravy možná.

Obecně lze říci, že rozhodčí nálezy vydané na základě ekvity či jako *amiable compositeur* jsou spíše vzácné.

1. 11. Uznání a výkon cizích rozhodčích nálezů

Princip státní suverenity je limitován principem teritoriality a vymezuje tak moc státních orgánů územím státu. Uznání a výkon rozhodnutí orgánu cizího státu je tedy určitým ústupkem, který bývá sjednáván v mnohostranných či dvoustranných mezinárodních smlouvách nejčastěji pod podmínkou reciprocit. Přesto lze říci, že díky povaze sporů, které jsou rozhodovány v rozhodčím řízení, staví se většina států k uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů benevolentně. Zřejmě také proto doznala Newyorská úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů takové podpory a s více než 147 signatářskými státy ji můžeme považovat za téměř univerzální dohodu.

1. 11. 1. Newyorská úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů

Newyorská úmluva upravuje kromě otázek souvisejících s uznáním a výkonem cizího rozhodčího nálezu také otázku uznání rozhodčí smlouvy, formu rozhodčí smlouvy, procesní ustanovení o vztahu mezi výkonem rozhodčího nálezu a řízením o jeho zrušení a také se vymezuje vůči jiným mezinárodním dohodám. Těmto otázkám již byl prostor věnován výše.

Newyorská úmluva se vztahuje jak na rozhodčí nálezy vydané v řízení ad hoc, tak stálými rozhodčími institucemi. Kromě fáze uznání a výkonu se dotýká i fáze zahájení řízení, kdy stanoví povinnost soudu odkázat strany na rozhodčí řízení, zjistí-li existenci platné rozhodčí smlouvy.

Za cizí rozhodčí nález je považován nález vydaný na území jiného státu nebo rozhodčí nález, který není ve státě, v němž strana žádá o uznání a výkon považován za tuzemský. Tak tomu může být v případě, že právní řád daného státu užívá pro rozlišení nálezu na cizí nebo tuzemský jiné kritérium, například zvolené procesní právo v řízení.

Fázi uznání a výkonu nálezu neupravuje Úmluva příliš zevrubně. Průběh řízení je ovládán národním právem, úmluva pouze stanoví náležitosti, které je třeba předložit při jeho zahájení:

- žádost o uznání a výkon;
- prvopis rozhodčího nálezu;
- prvopis rozhodčí smlouvy.

Úmluva dále stanoví, že všechny tyto dokumenty musí být vyhotoveny v úředním jazyce země, ve které se žádá o výkon nálezu.

Páteří úmluvy je článek V., který stanoví důvody, pro něž může být uznání a výkon cizího rozhodčího nálezu, přislíbený státy v článku III., odmítnut. Tyto důvody lze v zásadě rozdělit na ty, kterých se může dovolávat strana a ty, které zkoumá soud ex offo. Důvody jsou uvedeny jako taxativní výčet a vzhledem k účelu smlouvy se lze domnívat, že by neměly být výkladem rozšiřovány.

Podle odstavce 1 článku V. se strana může dovolávat nezpůsobilosti stran k jednání o rozhodčí smlouvě. Kolizní normu poskytne lex fori – v českém právu je to právní řád státu, jehož státním příslušníkem je fyzická osoba a právní řád, podle něhož byla založena právnická osoba.

Dalším důvodem může být neplatnost rozhodčí smlouvy nebo rozhodčí doložky podle práva, jemuž strany smlouvu podřídily. Strana tak může namítat jakýkoli nedostatek, kterým trpí rozhodčí smlouva z pohledu legis contractus, ať už se jedná o arbitrabilitu sporu (v

odstavci 2 jde o arbitrabilitu zkoumanou z pohledu lex fori), o vůli stran nebo jinou vadu způsobující podle dotčeného právního řádu neplatnost rozhodčí smlouvy.

Pod písmenem b) nalézáme důvody, které lze souhrnně pojmenovat jako závažné vady řízení. Často se bude jednat o problém doručování písemností, vyrozumění o konání ústního jednání či jinou komunikaci mezi rozhodci a stranami. Vzhledem k tomu, že strana nemusí mít bydliště ve státě, v němž probíhá řízení, může se nabízet otázka, kterému právnímu řádu vyhovět v otázkách doručování písemností. Tento procesní aspekt bude podřízen právnímu řádu, kterým se řídí procesní otázky řízení (pravidelně lex arbitri - viz. kap. 1.10.1).

Důvody pod písmenem c) se týkají vad rozhodčího a nálezu, a to byl-li vydán ve sporu, pro který nebyla uzavřena rozhodčí smlouva nebo přesahuje její rozsah. V takovém případě jestliže může být vadná část oddělena, bude nález ve zbylé části vykonán.

Další skupinou důvodů jsou vady týkající se složení rozhodčího senátu a dále vad řízení, které mohou spočívat jednat v rozporu průběhu řízení a dohody stran či v rozporu s procesním právem ovládajícím řízení.

Poslední důvody jsou vady týkající se účinků rozhodčího nálezu; nález se nestal závazným, byl zrušen nebo jeho výkon byl odložen orgánem země, v níž nebo podle jehož právního řádu byl nález vydán.

Odstavec druhý obsahuje důvody odepření uznání a výkony, které zkoumá soud ex offo. Jedná se o dva důvody – spor není z pohledu právního řádu státu výkonu nálezu arbitrabilní a uznání nebo výkon nálezu by byl v rozporu s veřejným pořádkem tohoto státu. Oba tyto důvody (ač je obecně uznáváno, že arbitrabilita patří do veřejného pořádku a jednalo by se tak o důvod jeden) zkoumá soud z pohledu lex fori. Co lze uznat jako výhradu veřejného pořádku záleží na pozici lex fori, často bývají uváděny závažnější procesní vady, nedostatek nestrannosti rozhodce nebo situace, kdy hrozba veřejnému pořádku netkví v uznání ale ve výkonu nálezu.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozhodčí nález soud nepřezkoumává ve věci samé. Odepření uznání a výkonu rozhodčího nálezu se tudíž nedotýká platnosti nálezu. Je mu pouze odepřena vykonatelnost na určitém území³⁴.

³⁴ Rozehnalová, N., c.d. 1, 194.

1. 11. 2. Česká právní úprava

V České republice se nevede o uznání cizího rozhodčího nálezu zvláštní řízení, o uznání se nevydává rozhodnutí, cizí rozhodčí nález je uznán tím, že se k němu při zachování podmínek § 39 ZRŘ přihlédně. To jinými slovy znamená, že jej bude posuzovat jako rozhodčí nález tuzemský. § 39 pak stanoví důvody, pro něž je možné uznání či výkon nálezu odepřít. Tyto důvody se užijí, pokud se neaplikuje Newyorská úmluva, nicméně obsahově se s důvody v ní obsaženými kryjí. Rozdíl je ovšem v tom, že důvody uvedené v ZRŘ zkoumá všechny soud ex offo, což se může zdát až neúčelné. Připomeňme dále, že Česká republika podmínila aplikaci Newyorské úmluvy zásadou vzájemnosti.

Pokud nelze rozhodčí nález vykonat v režimu Newyorské úmluvy, je v některých případech možné využít dvoustranných smluv o právní pomoci. Ty kromě závazku uznání a výkonu soudních rozhodnutí často pamatují i na rozhodčí nálezy, upravují podmínky uznání a výkonu i náležitosti návrhu.

1. 12. Funkce obecných soudů ve vztahu k rozhodčímu řízení

Role obecných soudů ve vztahu k rozhodčímu řízení jsme se již na mnoha místech namátkou dotkli. V tomto ucelenějším přehledu rozdělme funkce obecných soudů na funkci pomocnou a kontrolní, ačkoli to dělení není přijímáno některými autory.

1. 12. 1. Pomocná funkce soudů

Pomocná funkce obecných soudů vychází ze zásady, že rozhodci mohou provést pouze ty procesní úkony, které jsou stranami či třetími osobami realizovány dobrovolně. Z uvedeného vyplývá, že rozhodci nejsou nadáni donucovací pravomocí a nemohou svými rozhodnutími zavazovat přímo třetí osoby. Aby pak mohlo být v rámci rozhodčího řízení vůbec rozhodnuto, pokud některá ze stran nespolupracuje, musí existovat mechanismus náhradního provedení těchto procesních úkonů. Tento mechanismus zajišťují právě soudy obecné nadané všeobecnou pravomocí soudní. V jednotlivých fázích rozhodčího řízení připadají obecným soudům různé pomocné úkony.

Ve fázi před zahájením řízení či před zahájením jednání ve věci bude funkce soudu velmi často spočívat v **institutu náhradního jmenování rozhodce**. Zopakujme, že návrh na jmenování rozhodce soudem může podat kterákoli strana nebo každý z již jmenovaných

rozhodců. Věcně příslušný pak bude soud, který by byl příslušný k projednání věci podle § 9 OSŘ, pokud by nebylo ve věci rozhodčí smlouvy a místní příslušnost bude stanovena na základě kritérií § 43 ZRŘ. Stejně určený soud by také rozhodoval o **vyloučení soudce** na návrh některé ze stran podle § 12 odst. 2 ZRŘ.

Důležitým prvkem jsou **předběžná opatření**, jejichž účelem je zajistit, aby byl rozhodčí nález v budoucnu vykonatelný, nebo aby byly zachovány důkazy, které mají být v budoucnu provedeny. V české právní úpravě náleží pravomoc k přijetí předběžných opatření soudům obecným, navrhnout je může kterákoli ze stran. Můžeme se ale setkat i s úpravami, které pod vlivem vzorového zákona UNCITRAL³⁵ přiznává pravomoc k vydání předběžného opatření rozhodcům. Takové opatření je pak vydáno formou rozhodčího nálezu, který bude vykonatelný. Další variantou je úprava, podle níž předběžná opatření vydává soud, ale navrhnout jejich vydání mohou též rozhodci. Doplňme, že právní řády, které dávají rozhodcům pravomoc přijmout předběžné opatření, výslovně uvádí, že pokud se strana přesto obrátí s návrhem na předběžné opatření na obecný soud, nelze to považovat za vzdání se práv vyplývajících z rozhodčí smlouvy a nebude mít vliv na pravomoc rozhodců.

Ve fázi **dokazování** je pravomoc obecných soudů opět založena na nedostatku donucovací pravomoci rozhodců. § 20 ZRŘ výslovně stanoví, že rozhodci mohou vyslýchat svědky, znalce a strany, jen když se k nim dobrovolně dostaví a poskytnou výpověď. Také jiné důkazy mohou provádět jen tehdy, jsou-li jim poskytnuty. Náhradní mechanismus provedení úkonů nalézáme v § 20 odst. 2 ZRŘ, kde se říká, že procesní úkony, které nemohou rozhodci sami provést, provede na jejich dožádání soud; soud je povinen dožádání vyhovět, nejde-li o procesní úkon podle zákona nepřípustný. Náklady provedení úkonů jsou obecnému soudu rozhodčím soudem či rozhodci uhrazeny. V tomto případě bude věcně a místně příslušný okresní soud, v jehož obvodu má být požadovaný úkon proveden (§ 42 ZRŘ). V rozhodčím řízení s mezinárodním prvkem je pak třeba pamatovat na to, že výkon soudní moci je teritoriálně omezen územím státu. Je-li tudíž třeba provést dožadovaný úkon v cizině, musí soudní orgán postupovat na základě dvoustranných či mnohostranných smluv o právní pomoci, neumožňují-li to vnitrostátní normy daného státu. Provedení důkazu se pak bude řídit OSŘ, nikoli pravidly, které si strany dohodly pro rozhodčí řízení. Strany se ovšem mohou provedení důkazu soudem zúčastnit a řízení bude stejně jako řízení rozhodčí ovládáno zásadou neverejnosti.

³⁵ UNCITRAL Arbitration Rules, čl. 26.

Nejdůležitější funkcí obecných soudů ve fázi, kdy byl rozhodčí nález již vydán, je jeho **výkon**, nedošlo-li k jeho dobrovolnému plnění, rozhodčí nález je konečný a strana nepodala návrh na jeho zrušení. Na výkon rozhodčího nálezu se použijí podle § 274 OSŘ ustanovení části šesté OSŘ o výkonu rozhodnutí.

Z dalších pomocných funkcí obecných soudů lze uvést **archivaci** rozhodčích nálezů, která se ovšem týká jen rozhodčích nálezů vydaných v řízení ad hoc, neboť stálé rozhodčí soudy mají na základě § 29 odst. 1 ZRŘ povinnost archivovat rozhodčí nálezy sami. Zákon jim ukládá uschovat rozhodčí nález opatřený doložkou o právní moci a všechny listiny prokazující průběh rozhodčího řízení po dobu 20-ti let od právní moci rozhodčího nálezu. V řízení ad hoc jsou pak rozhodci povinni tytéž listiny uložit do úschovy okresního soudu a to do 30-ti dnů od právní moci tuzemského rozhodčího nálezu. Cizí rozhodčí nález se do úschovy soudu nepředává.

Obecný soud může také sehrát svou roli v situaci, kdy je třeba **zbavit** některého rozhodce **mlčenlivosti**, kterou je na základě § 6 ZRŘ vázán. Neučiní-li tak strany, zbaví rozhodce mlčenlivosti předseda okresního soudu, v jehož obvodu má rozhodce bydliště, nemá-li rozhodce bydliště v ČR, pak předseda obvodního soudu pro Prahu 1.

1. 12. 2. Kontrolní funkce soudů

Kontrolní funkce soudu vůči rozhodčímu řízení se uplatňují až po jeho skončení. Rozeznáváme dva instituty přicházející v této fázi ke slovu – zrušení rozhodčího nálezu a odepření výkonu rozhodčího nálezu.

a) Zrušení rozhodčího nálezu

Z principu teritoriálního omezení soudní moci lze dovodit, že zrušit může soud pouze rozhodčí nález tuzemský. Jak ovšem nalézáme například v belgické úpravě, soudní moc se může vzdát možnosti kontroly (tedy zrušení) těch rozhodčích nálezů, které sice byly vydány na území státu, ale v nichž strany ani spor nemají vazbu k danému území. Odbočme poznámkou, že současná belgická úprava je obecně velmi příznivá pro rozhodčí řízení³⁶.

Institut zrušení rozhodčího nálezu by měl udržet v rovnováze dvě roviny vztahu mezi soudním a rozhodčím řízením. Jednak je třeba mít na zřeteli, že rozhodčí řízení je od soudního

³⁶ Růžička, K., c.d. 6, s. 167.

řízení koncipováno jako samostatné a relativně nezávislé. Má své specifika, která jej vůči soudnímu řízení vymezují, a která jsou často definována jako výhody rozhodčího řízení. Zároveň nelze proces, v němž je rozhodováno o právech a povinnostech osob ponechat mimo kontrolní mechanismy, které mají zaručit ústavní právo na soudní ochranu. Je tedy třeba, aby byl institut zrušení rozhodčího nálezu koncipován jako výjimečný prostředek ochrany a nikoli jako pravidelný odvolací stupeň.

K návrhu na zahájení řízení o zrušení rozhodčího nálezu je legitimována kterákoli ze stran. Návrh musí být podán ve lhůtě tří měsíců od doručení rozhodčího nálezu té straně, která se jeho zrušení domáhá. Soud může rozhodčí nález zrušit, nemůže jej však změnit.

Důvody, pro které může soud rozhodčí nález zrušit, jsou uvedeny **taxativně v § 31 ZRŘ**:

Pod písmenem a) nalézáme důvod spočívající v nearbitrabilitě sporu. Druhým důvodem je neplatnost rozhodčí smlouvy z jiného důvodu (než nearbitrability sporu), zrušení rozhodčí smlouvy nebo to, že se na dohodnutou věc nevztahuje. Pokud však strana domáhající se zrušení nálezu nevznesla námitku týkající se těchto důvodů již v rozhodčím řízení před zahájením jednání ve věci samé (resp. nejpozději po prvním úkonu v řízení ve věci samé – § 15 odst. 2 ZRŘ), soud návrh na zrušení nálezu zamítne.

Třetí skupina důvodů tkví v osobě rozhodce – ten buď nebyl podle rozhodčí smlouvy ani jinak povolán k rozhodování či neměl vůbec způsobilost být rozhodcem. Také tento důvod bude zamítnut, neuplatnila-li strana námitku již v rozhodčím řízení.

Pod písmenem d) je uvedeno jako důvod zrušení nálezu to, že nález nebyl usnesen většinou rozhodců. Nabízí se otázka, zda takový nález vůbec lze považovat za existující.

Hlavní skupinou důvodů jsou pak takové vady řízení, kterými byla porušena základní procesní práva strany. Zákon je formuluje jako situaci, kdy straně nebyla poskytnuta možnost, věc před rozhodci projednat. Vzhledem k tomu, že rozhodčí řízení je z povahy věci ovládáno méně formálními pravidly a postupy v řízení, je nutno za taková považovat jen skutečně hrubá porušení práv účastníků. Tento důvod je také nejčastěji uváděným důvodem návrhů na zrušení rozhodčích nálezů³⁷.

Dále může být zrušen nález, který odsuzuje stranu k plnění, které nebylo oprávněným žádáno, nebo k plnění podle tuzemského práva nemožnému či nedovolenému. Odsuzuje-li nález stranu k nemožnému či nedovolenému plnění a nález má být vykonán v tuzemsku, lze si spíše představit situaci, že bude z tohoto důvodu výkon nálezu zastaven. V případě, že má být vykonán v zahraničí (pravděpodobně ve státě, jehož právní řád dané plnění na rozdíl od

³⁷ Bělohávek, A., c. d. 14, s. 238.

české úpravy dovoluje), je zrušení tohoto nálezu v ČR bez vlivu na jeho skutečný výkon. V tomto ustanovení můžeme nalézt paralelu s ustanovením umožňujícím odepřít výkon rozhodčího nálezu, pokud by jeho výkon byl v rozporu s veřejným pořádkem. Tak by tomu bylo například v situaci, kdy by rozhodčí nález odsuzoval stranu k nějakému fyzickému trestu.

Poslední skupinou důvodů jsou ty, pro které lze v občanském soudním řízení žádat o obnovu řízení. Tyto důvody jsou uvedeny v § 228 odst. 1 OSŘ a jedná se o skutečnosti, rozhodnutí nebo důkazy, které bez své viny nemohl účastník použít v původním (rozhodčím) řízení, které by mohly přivodit pro něho příznivější rozhodnutí ve věci. V této souvislosti se objevuje otázka, zda je v tomto případě aplikována lhůta tří měsíců uvedená společně v ZRŘ pro návrhy na zrušení rozhodčího nálezu, ať je podáván z jakéhokoli důvodu, či zda se zde uplatní lhůta speciální, stanovená OSŘ jako tříměsíční od chvíle, kdy se účastník o důvodech obnovy dozvěděl, nejpozději do tří let od právní moci rozhodnutí. Užití lhůty stanovené v OSŘ se jeví v tomto případě jako logičtější.

Důvody, pro které může být rozhodčí nález zrušen obecným soudem státu, v němž byl vydán, které stanoví **Evropská úmluva**, vyjmenované v jejím čl. IX, jsou prakticky totožné. Evropská úmluva nestanoví žádné procesní postupy pro takové řízení, to se řídí procesním právem legis fori.

Jaký postup následuje po zrušení rozhodčího nálezu záleží na tom, z jakých důvodů byl nález zrušen. Pokud se rozhodčí řízení vůbec nemohlo konat (např. neexistovala rozhodčí smlouva), bude soud po nabytí právní moci rozhodnutí o zrušení nálezu v řízení na návrh některé ze stran pokračovat. Pokud důvod nezasahuje samotnou přípustnost rozhodčího řízení, bude v rozhodčím řízení pokračováno, nicméně původní rozhodci musí být z rozhodování vyloučeni. Dodejme, že proti rozhodnutí soudu o zrušení rozhodčího nálezu je možné se odvolat, jedná se o rozhodování v prvním stupni.

Důležitou otázkou je dopad řízení o zrušení rozhodčího nálezu na vykonatelnost rozhodčího nálezu. § 32 odst. 2 ZRŘ stanoví, že podání návrhu na zrušení rozhodčího nálezu nemá odkladný účinek na vykonatelnost tohoto nálezu. Na žádost povinného však může soud vykonatelnost rozhodčího nálezu odložit, jestliže by neprodleným výkonem nálezu hrozila závažná újma. V pohledu mezinárodního rozhodčího řízení se pak vztah mezi zrušením a vykonatelností nálezu principiálně jeví tak, že i rozhodčí nález, který byl v jednom státě zrušen, může být v jiném státě uznán a vykonán. Evropská úmluva v čl. IX stanoví, že zrušení rozhodčího nálezu, který se řídí touto Úmluvou v některém smluvním státě nezakládá důvod k odmítnutí jeho uznání nebo výkonu v jiném smluvním státě, ledaže by šlo o zrušení ve státě,

ve kterém byl nález vydán nebo podle jehož práva byl vydán, a to pro některé z důvodů uvedených v čl. IX Úmluvy. Jinými slovy, byl-li nález zrušen ve státě, v němž byl vydán či podle jehož práva byl vydán z důvodů, který Úmluva neuznává, je nález uznatelný a vykonatelný v ostatních smluvních státech.

Podle čl. V odst. 1 písm. e) **Newyorské úmluvy** je fakt, že rozhodčí nález byl zrušen ve státě, v kterém byl vydán nebo podle jehož práva byl vydán, důvodem pro odepření uznání a výkonu rozhodčího nálezu, jen je-li stranou namítnut.

b) Zastavení nařízeného výkonu rozhodčího nálezu

Strana, v jejíž prospěch byl rozhodčí nález vydán, a které nebylo dobrovolně plněno, podá návrh na nucený výkon rozhodnutí (resp. rozhodčího nálezu). Kromě důvodů k zastavení vykonávacího řízení, které jsou uvedeny v § 268 OSŘ, uvádí zákon některé z důvodů, pro něž lze žádat zrušení rozhodčího nálezu, konkrétně nearbitrabilitu sporu, nález nebyl usnesen většinou rozhodců nebo bylo odsouzeno k plnění, které nebylo požadováno, je nemožné nebo nedovolené.

Zastavení vykonávacího řízení lze žádat též v případě, kdy nebyla strana řádně zastoupena a její jednání nebylo dodatečně schváleno, nebo byla zastoupena zástupcem, který za ní nebyl oprávněn jednat a jeho jednání nebylo dodatečně schváleno.

Zákon říká, že je-li na základě těchto důvodů podán návrh na zastavení nařízeného výkonu rozhodčího nálezu, soud řízení přeruší a uloží povinnému, aby do 30ti dnů podal u příslušného soudu návrh na zrušení rozhodčího nálezu. Tak tomu jistě bude jen v případě, že se bude jednat o důvody uváděné ZRŘ, nikoli ty podle § 268 OSŘ. Tam by pak soud nařízený výkon zastavil.

1. 13. Významné rozhodčí instituce

V oblasti mezinárodního rozhodčího řízení se vyvinulo několik velmi významných institucí, které udávají směr ve vývoji tohoto institutu, vyznačují se vysokou autoritou a činností pokrývající širokou oblast práva a obchodu. Podívejme se trochu blíže na nejvýznamnější českou, evropskou a americkou rozhodčí instituci.

1. 13. 1. Rozhodčí soud při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR

Hospodářská komora ČR a Agrární komora ČR byly založeny v roce 1992 a zákon, kterým byly založeny, těmto komorám povoloval zřídit si vlastní rozhodčí soud pro rozhodování majetkových sporů v mezinárodním obchodním styku. V České republice však působil již od roku 1949 Rozhodčí soud Československé obchodní komory, který měl monopol na rozhodování mezinárodních obchodních sporů a sporů mezi hospodářskými organizacemi RVHP. Když byla v roce 1994 Československá obchodní a průmyslová komora sloučena s Hospodářskou komorou ČR, stal se její Rozhodčí soud rozhodčím soudem při HK a AK ČR.

Rozhodčí soud se skládá z předsednictva, rozhodců a tajemníka. Předsednictvo má třináct členů jmenovaných oběma komorami na dobu 3 let. Úkolem předsednictva je především dohlížet na řádný chod rozhodčího řízení, rozhodovat o zápisu rozhodce na rozhodčí listinu, schvalovat hospodaření soudu. V řízení samotném pak předsednictvo rozhoduje o odmítnutí rozhodce, panuje-li mezi zbývajícími rozhodci neshoda, či v mezinárodních sporech rozhoduje o příslušnosti soudu.

Předseda pak v řízení provádí zejména úkony dožadání, podepisuje rozhodčí nález, může na žádost strany zajistit důkaz a plní mnohé další funkce v těch případech, kdy ještě nebyl ustaven rozhodčí senát.

Tajemník je výkonným orgánem rozhodčího soudu. Zejména pak řídí časový průběh řízení, nechává vyhotovit všechna rozhodnutí, zabezpečuje úschovu písemností, obesílá strany, podepisuje rozhodčí nález apod. Dále je členem smírčího výboru, který provádí smírčí řízení, jež Rozhodčí soud vedle řízení rozhodčího též nabízí.

Ve své činnosti je Rozhodčí soud nezávislý na hospodaření obou komor. Rozhodčí soud spravuje samostatně prostředky, které svou činností získá.

1. 13. 2. Mezinárodní rozhodčí soud při Mezinárodní obchodní komoře v Paříži

Jedná se o nejvýznamnější a zároveň nejstarší rozhodčí instituci, jejíž autorita je uznávána i na druhé straně Atlantiku. Mezinárodní obchodní komora (International Chamber of Commerce - ICC) byla založena v roce 1919 a o čtyři roky později zřídila svůj rozhodčí soud, jehož cílem bylo podporovat mezinárodní arbitráž³⁸.

³⁸ Raban, P., c.d. 23, s. 175.

Mezinárodní obchodní komora je spolkem, který sdružuje 70 národních výborů, dále pak obchodní komory, podniky a obchodní zástupce ze 136 států. Orgány komory jsou Rada, Předsednictvo, jehož členem je i předseda rozhodčího soudu a generální tajemník.

Orgány Rozhodčího soudu jsou plenární zasedání, které má 64 členů jmenovaných ICC Radou na návrh některého národního výboru na dobu 3 let. Dále je to předseda rozhodčího soudu a sekretariát v čele s generálním tajemníkem.

Národní výbory hrají důležitou roli nejen v ustavování orgánů Komory a Soudu, ale i při jmenování rozhodců. Rozhodce si vybírají strany a jmenuje je soud. Pokud však má být rozhodce vybrán soudem, stane se tak na základě návrhu národního výboru, který bude soud považovat za nejvhodnější. Dodejme, že v tomto výběru je přísně dodržováno pravidlo o neutralitě výběru, která spočívá v rozdílné státní příslušnosti samorozhodce či předsedy rozhodčího senátu a stran v řízení. U ICC Rozhodčího soudu tak není veden žádný seznam rozhodců.

1. 13. 3. Americká rozhodčí asociace

Americká rozhodčí asociace (American Arbitration Association – AAA) vznikla v roce 1926 sloučením Americké rozhodčí společnosti a Rozhodčí nadace, které vznikly ve vazbě na vydání moderního zákona o rozhodčím řízení ve státě New York v roce 1920.

AAA však zpočátku nebyla zaměřena vůbec na mezinárodní spory a dokonce ani na spory obchodní. Její hlavní doménou byla pracovněprávní arbitráž, která zůstala významnou oblastí její činnosti.

Členy asociace jsou společnosti, advokátní kanceláře, odbory či jednotlivci. Orgány jsou pak představenstvo s cca 120 členy, výkonné výbory a generální ředitel. AAA má rozhodčí řád nejen odděleně pro spory národní a mezinárodní, ale i pro několik rozhodčích řádů pro různá právní odvětví a obory.

III. Závěr

Cílem této práce bylo shrnout problematiku rozhodčího řízení z pohledu současné právní doktríny, představit klíčové pojmy a instituty, zasadit arbitráž do kontextu mezinárodní reality, poukázat na významné hráče v oboru a vývojové směry, kterými se rozhodčí řízení zdá ubírat.

Nelze, než zopakovat, že jak rozhodčí řízení tak jiné alternativní způsoby řešení sporů jsou stále významnější součástí (nejen) mezinárodního obchodu, že stávající rozhodčí soudy zaznamenávají stále větší zájem o své služby (Rozhodčí soud při HK a AK ČR řešil za dobu své existence více než 7 tisíc sporů převážně z oblasti zahraničního obchodu a jím vedená Listina rozhodců obsahuje již 216 jmen), že zaznamenáváme vznik nových rozhodčích soudů (Rozhodčí soud České republiky se sídlem v Praze), které nabízejí řešení sporů pro širokou škálu oborů, a že se v praxi setkáváme s rozhodčí doložkou ve smlouvách prakticky na každém kroku.

Spolu s rostoucí popularitou rozhodčího řízení vzrůstá i vytíženost významných rozhodčích institucí. Aby nedocházelo k prodlužování doby projednání sporu, objevují se nové způsoby vedení jednání zapojující moderní prostředky komunikace, znamenající zejména v mezinárodním měřítku velké úspory.

Vzhledem k hodnotě sporů předkládaných arbitrážnímu řešení můžeme zaznamenat vysokou profesionalizaci řízení, růst prestiže rozhodčích institucí v mezinárodním prostředí a zvyšující se koncentraci odborných autorit v této oblasti spojující několik právních disciplín s dynamikou mezinárodního obchodu.

Rozhodčí řízení neroste jen objemem projednávaných sporů, ale výrazné je i rozšiřování oblastí, v nichž se uplatňuje. Jinými slovy, extenzivním výkladem pojmu arbitrability se působnost norem o rozhodčím řízení rozšiřuje na další okruhy sporů a celý přístup k tomuto způsobu řešení sporů se celkově liberalizuje.

Tato liberalizace však nemůže vést k závěrům, že rozhodčí řízení je určitou soukromou záležitostí mezi stranami a rozhodcem, jejíž pravidla jsou zcela v jejich dispozici. Nelze ztrácet ze zřetele, že rozhodčí řízení je paralelou k výkonu moci soudní státními soudy, kterou zákonodárce umožnil vykonávat i soukromým subjektům, nicméně za přesně daných podmínek. Stejně tak určil zákonodárce formy, v nichž bude tato pravomoc danými subjekty vykonávána. Jedině v případě, kdy je rozhodčí řízení konáno ve věci, v níž to zákon povoluje, mezi subjekty, které si takový způsob řešení mezi sebou platně sjednaly, a kdy rozhoduje

k tomu oprávněná osoba, přiznává zákon takovému rozhodnutí stejné účinky, jako rozhodnutí státní moci.

Smyslem rozhodčího řízení není ponechání určitého okruhu záležitostí mimo sféru státní justice, ale umožnění vzniku specializovaného aparátu, který poskytne rychlé, kvalitní a efektivní řešení tam, kde je „univerzální“ státní soudnictví nutně méně výkonné. A přesto, že je naše úprava rozhodčího řízení velmi liberální³⁹, jsou požadavky na výkon rozhodčího řízení zákonem jasně stanovené a jeho kogentní ustanovení v právním státě nutně aplikovatelná.

Závěrem je třeba říci, že vzhledem k tomu, že je na našem území možné konat rozhodčí řízení ve vnitrostátních sporech teprve necelých jedenáct let, je možnou příčinou některých mylných výkladů nedostatečná znalost či zkušenost v této oblasti v širokých odborných kruzích. I v tomto bodě je však patrné postupné zlepšování, a můžeme pozorovat, že se téma rozhodčího řízení stále častěji objevuje v odborných debatách, a že má u nás rozhodčí řízení své výrazné osobnosti a průkopníky. Zájem o tento obor tak zůstává na vzestupu.

³⁹ Bělohávek, A., Rozhodčí řízení ad hoc vs. řízení před stálými rozhodčími soudy a postavení tzv. rozhodčích center, Bulletin advokacie, 10/2005.

Seznam použité literatury:

- Bělohávek, A., Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář. C.H.BECK 2004.
- Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář. Praha 2001
- Kučera, Z., Tichý, L.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. Panorama Praha, 1989
- Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé, 5. vydání. Doplněk Brno 2001
- Kučera, Z., Pauknerová, M., Růžička, K., Zunt, V.: Úvod do práva mezinárodního obchodu. Dobrá Voda, 2003.
- Motejzlíková, J., Steiner, V. a kolektiv: Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů s přílohami. Komentář. C. H. Beck 1996
- Raban, P.: Alternativní řešení sporů, arbitráž a rozhodci v České a Slovenské republice a zahraničí, C. H. Beck Praha 2004
- Robert, J.: L'Arbitrage, Dalloz 1993
- Rozehnalová, N.: Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku, ASPI Publishing 2002
- Růžička, K.: Rozhodčí řízení před rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, Dobrá Voda 2003
- Růžička, K.: Mezinárodní obchodní arbitráž. Prospektrum Praha 1997
- Šturma, P.: Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporů. Linde Praha, 2001.

- Droit international privé et droit de commerce international. Sborník přednášek francouzských učitelů na Právnické fakultě MU v letech 1997–1998. Masarykova univerzita, Brno, 1998.

Dokumenty:

- UNCITRAL Vzorový zákon o mezinárodní obchodní arbitráži
- UNCITRAL Arbitrážní pravidla
- Evropská úmluva o mezinárodní obchodní arbitráži
- Newyorská úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů
- Statut Rozhodčího soudu při HK a AK ČR
- Řád Rozhodčího soudu při HK a AK ČR – vnitrostátní spory
- Řád Rozhodčího soudu při HK a AK ČR – mezinárodní spory
- Pravidla o nákladech rozhodčího řízení u Rozhodčího soudu při HK a AK ČR
- Zvláštní dodatek Řádu pro rozhodčí řízení on-line
- International Chamber of Commerce – Pravidla rozhodčího řízení
- American Arbitration Association – Pravidla řešení mezinárodních sporů
- IBA Rules on the Taking of Evidence in International Commercial Arbitration
- IBA Guidelines on Impartiality, Independence and Disclosure in International Commercial Arbitration.

Odborné články:

- Bělohlávek, A.: Arbitrabilita sporů. Právní zpravodaj, 3/2003.
- Bělohlávek, A.: Místo konání rozhodčího řízení. Právní zpravodaj, 3/2004.
- Bělohlávek, A.: Rozhodčí řízení ad hoc vs. řízení před stálými rozhodčími soudy a postavení tzv. rozhodčích center, Bulletin advokacie 10/2005.
- Dobiáš, P., Dobiáš, P.: Arbitrabilita sporů týkajících se nemovitostí podle platné právní úpravy ČR. Právník 8/2005.
- Pauknerová, M.: Rozhodčí řízení ve vztahu k zahraničí - otázky rozhodného práva. Právní rozhledy, 12/2003.
- Růžička, K.: K otázce právní povahy rozhodčího řízení. Bulletin advokacie, 5/2003.

- Růžička, K.: Je rozhodčí smlouva základem rozhodčího řízení?, Bulletin advokacie, 10/2005.

Některé z konzultovaných elektronických adres:

www.arbcourt.cz

www.ibanet.org

www.icc-cr.cz

www.rozhodcisoud.cz

www.interarb.com

www.lexmercatoria.net

